

Sądownictwo w czasie COVID-19

– raport z badania oceny wpływu
pandemii COVID-19 na wymiar
sprawiedliwości w Polsce

Sporządzili:
Anna Begier
Anna Wypych-Knieć
Łukasz Małecki-Tepicht

Sądownictwo w czasie COVID-19

– raport z badania oceny wpływu
pandemii COVID-19 na wymiar
sprawiedliwości w Polsce

Autorzy:

Anna Begier

Anna Wypych-Knieć

Łukasz Małecki-Tepicht

Stowarzyszenie Sędziów Polskich IUSTITIA

Warszawa 2021

ISBN 978-83-962719-1-4

Spis treści

Słowo wstępne Prezesa SSP IUSTITIA	5
Wprowadzenie	7
Metodyka badania	11
Narzędzia IT wspierające pracę orzeczniczą	17
Praca zdalna	25
Rozprawy zdalne i hybrydowe – zagadnienia techniczne	29
Rozprawy zdalne i hybrydowe – perspektywa sądu	39
Dokumentacja elektroniczna	43
Dodatkowy nadzór w pandemii	49
Digitalizacja akt	51
Pandemia w sądzie	57
Nowa poczta elektroniczna	69
Posiedzenia niejawne	73
Mediacje	81
ReCourt i Automatyczne Rozpoznawanie Mowy	83
W poszukiwaniu zaginionych pouczeń	93
Zestawienie rekomendacji	99

Załącznik – Omówienie wytycznych i rekomendacji Ministerstwa Sprawiedliwości w trakcie pandemii COVID-19 (od marca 2020 r. do czerwca 2021 r.)	105
Bibliografia	115
Autorzy	119

Słowo wstępne Prezesa SSP IUSTITIA

Pandemia COVID-19, z którą przyszło się zmierzyć sędziom w ostatnich dwóch latach, jest sytuacją nadzwyczajną. Coraz częściej sytuacja ta jest porównywana przez psychologów do wojny.

Naszym frontem walki było i pozostaje nie tylko zdrowie pracowników i klientów sądów, ale również troska o to, by zagwarantować każdemu prawo do sądu.

Praca sędziego jest służbą, która wymaga spojrzenia na dobro wspólne. W sytuacji kryzysu niezmiernie ważne jest przywództwo.

W dziale administracji rządowej – sprawiedliwość niejako instytucjonalnym przywódcą w trakcie kryzysu powinien być minister sprawiedliwości. Jednak polski minister sprawiedliwości postanowił inicjować kolejne konflikty z polskimi sędziami w kraju i na arenie międzynarodowej, zamiast troszczyć się o to, by sądy były otwarte dla obywateli, także w czasie pandemii. Pandemia była wykorzystywana przez władzę polityczną do ukrycia sprawozdań, do ograniczenia jawności postępowania, do zmniejszenia standardu ochrony prawnej przez drastyczne ograniczenie zasady kolegialności składu sądu. Z całą ostrością ujawniły się destrukcyjne działania ministra sprawiedliwości, polegające na wstrzymaniu informatyzacji sądów. To kolejny przyczynek do szerszej dyskusji na temat konieczności likwidacji politycznego nadzoru administracyjnego ministra sprawiedliwości nad polskimi sądami.

Zespół sędziów SSP IUSTITIA i ekspert zewnętrzny w sposób autorski podjęli się analizy problematyki związanej z funk-

cjonowaniem wymiaru sprawiedliwości w dobie pandemii oraz wpływu informatyzacji na minimalizowanie skutków pandemii i zwiększanie efektywności pracy sądów.

Współautorami tej analizy są: sędzia *Anna Begier*, sędzia *Anna Wypych-Knieć* oraz współpracujący z Zespołem Prawa Cywilnego ekspert – *Łukasz Małecki-Tepicht*, którym dziękuję za inicjatywę i wykonaną pracę.

Szczególnie istotna dla Czytelników może być wielość perspektyw prezentowanych zagadnień, mianowicie: prawnicza, politologiczna i jednocześnie audytorska. Przeprowadziliśmy badanie adresowane do sędziów, w którym wzięło udział prawie 400 uczestników. Dziękuję każdemu z sędziów, którzy wzięli udział w badaniu za czas poświęcony na wypełnienie kwestionariusza ankietowego.

Poniższy raport powstawał równolegle do Raportu pt. *Obietnice a rzeczywistość – statystyki sądów rejonowych po pięciu latach „reform” (2015–2020)*¹ i stanowi kolejny etap w diagnozowaniu słabości wymiaru sprawiedliwości. IUSTITIA będzie podejmować się analiz, które pokażą obszary wymagające doskonalenia. Poniższy raport wykazał, że w ciągu ostatnich dwóch lat wielu aspektów nie przemyślano a te, które przemyślano, proponowano sądom wdrożyć bez odpowiednich zasobów, wywołując chaos w pracy sądów.

Wyrażam przekonanie, że ten raport będzie ważną lekturą dla sędziów i pozwoli na podejmowanie różnych inicjatyw nawet wtedy, gdy Ministerstwo Sprawiedliwości pozostawia sądy bez odpowiedniego wsparcia. Mam też nadzieję, że raport ten będzie istotnym głosem polskich sędziów w dyskusji europejskiej nad tytułową problematyką.

Prezes SSP IUSTITIA
prof. UŚ dr hab. *Krzystian Markiewicz*

¹ *A. Begier, Rafał Cebula, Ł. Małecki-Tepicht, M. Plaskacz, A. Wypych-Knieć, U. Żółtak, Obietnice a rzeczywistość – statystyki sądów rejonowych po pięciu latach reform, Warszawa 2021.*

Wprowadzenie

Wybuch oraz przebieg pandemii COVID-19 wykazały, że polski sektor publiczny – w tym wymiar sprawiedliwości w szczególności – czeka przededefiniowanie dotychczasowej zasady ochrony zasobów, tj. odporności do nowych zasad, takich jak sprężystość (ang. *resilience*) czy elastyczność (ang. *flexibility*). Wskazane powyżej przykładowe zasady organizacji w trakcie i po sytuacji kryzysowej wpływają na łatwość organizacji publicznej w odpowiedzi na nieprzewidziane zdarzenia o istotnych skutkach i długofalowym wpływie. Pandemia niewątpliwie należy do takich zdarzeń.

W październiku 2020 r. na łamach Kwartalnika „Iustitia” ukazał się artykuł autorstwa Łukasza Małeckiego-Tepichta na temat szans, jakie daje lub dawać powinna informatyzacja wymiaru sprawiedliwości². Spotkał się on z pozytywnym odzewem czytelników. Jednocześnie dyskusja nad wnioskami dotyczącymi problemów z informatyzacją wymiaru sprawiedliwości przerodziła się w dyskusję na temat roli, jaką mogłaby odegrać efektywna informatyzacja w reagowaniu na kryzys wywołany pandemią COVID-19. Postanowiliśmy zapytać sędziów o ich doświadczenia – zarówno te związane z informatyzacją, jak również z realizacją wytycznych i rekomendacji obowiązujących w pandemii w polskich sądach.

² Ł. Małecki-Tepicht, Rewolucja cyfrowa w sądownictwie – przegląd obszarów i narzędzi wzmacniania efektywności wymiaru sprawiedliwości, Kwartalnik IUSTITIA Nr 2/2020, Warszawa 2021.

Potwierdziła się nasza hipoteza, że problemy z informatyzacją przekładają się na mniej elastyczną reakcję sądownictwa na potrzeby klientów wymiaru sprawiedliwości wywołane pandemią, a równocześnie – pandemia stała się szansą na przyjrzenie się kluczowym wyzwaniom informatyzacji.

Zamiarem autorów jest identyfikacja dobrych praktyk zarówno po stronie Ministerstwa Sprawiedliwości jak również sądów powszechnych oraz uczestników postępowań sądowych. Dodatkowo przyjrzelśmy się wybranym zmianom w prawie oraz zidentyfikowaliśmy obszary do doskonalenia. Zależało nam na wskazaniu, co można zrobić lepiej – teraz, w najbliższej przyszłości oraz w dłuższej perspektywie. W czasie badania zidentyfikowaliśmy również obszary do zmian prawa.

Chcemy w tym miejscu szczególnie podziękować wszystkim sędziom, którzy wspierali nas dobrym słowem, radami oraz wiedzą – bez których ten raport byłby niewątpliwie skromniejszy, w szczególności sędziom: *Annie Ptaszek, Annie Wielgolewskiej, Rafałowi Cebuli, Maciejowi Plaskaczowi*, starszemu referendarzowi sądowemu *Pawłowi Powszekowi* oraz wszystkim Sędziom – Respondentom naszej ankiety.

Coraz częściej można przeczytać, że po zakończonej pandemii COVID-19 czeka nas „Nowa Normalność”, tzn. rzeczywistość ukształtowana przez nowe nawyki, przyzwyczajenia, umiejętności i kompetencje. W tej sytuacji powrót do nieefektywnych przyzwyczajzeń czy rozwiązań pomijających możliwości informatyczne byłby marnotrawstwem dorobku i wiedzy, którą nabrały instytucje publiczne i prywatne oraz klienci wymiaru sprawiedliwości w ciągu ostatnich dwóch lat. Ufamy, że Raport stanowić będzie źródło inspiracji i zachęci do przemyśleń, zarówno praktyków sądownictwa – orzeczników w sądach powszechnych, jak również decydentów w przestrzeni sprawiedliwości: w Ministerstwie Sprawiedliwości oraz prezesów i dyrektorów sądów.

Europejska Komisja ds. Efektywności Sprawiedliwości (CEPEJ) wydała w dniu 10.6.2020 r. Deklarację pt. Wnioski i wyzwania wymiaru sprawiedliwości podczas i po pandemii COVID-19³. W niniejszym raporcie przywołujemy fragmenty Deklaracji, odnoszące się do prezentowanych zagadnień.

Deklaracja CEPEJ: Zasada 1 – Prawa Człowieka i Praworządność⁴

Zasady Artykułu 5 – Prawo do wolności i bezpieczeństwa – oraz Artykułu 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPC) – Prawo do rzetelnego procesu sądowego – muszą być chronione przez cały czas i nabrać szczególnego znaczenia w czasie kryzysu. Ciągłe funkcjonowanie sądownictwa i usług świadczonych przez pracowników wymiaru sprawiedliwości należy zapewnić w oparciu o standardy europejskie. Zaufanie do sprawiedliwości musi trwać nawet w czasach kryzysu. Kryzys wymaga natychmiastowej i pilnej reakcji. Jednak każda reakcja na kryzys musi być ściśle oparta na zasadach praworządności oraz musi szanować i chronić prawa człowieka. Środki nadzwyczajne muszą być zgodne z zasadami legalności, pewności prawa i proporcjonalności oraz muszą być stale poddawane ponownej ocenie. W stosownych przypadkach należy skonsultować się z organami sądowymi oraz przedstawicielami pracowników wymiaru sprawiedliwości w sprawie przepisów nadzwyczajnych. Wszelkie wprowadzone środki muszą mieć ustaloną datę zakończenia, a kontrola sądowa [ich stosowania] musi być możliwa w odpowiednim czasie.

³ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) Declaration: *Lessons learnt and challenges faced by the judiciary during and after the COVID-19 pandemic* zob. <https://rm.coe.int/declaration-en/16809ea1e2>.

⁴ *Ibidem*.

Metodyka badania

Podczas pracy nad niniejszym raportem autorzy wykorzystali szereg metod badawczych, które stanowią o ich zróżnicowaniu, tj. triangulacji. Wykorzystano m.in. analizę:

- ogólnych danych statystycznych wymiaru sprawiedliwości, udostępnionych na portalu statystycznym Ministerstwa Sprawiedliwości oraz portalu Otwarte Dane⁵;
- źródeł prawa, przykładowo zmian w Kodeksie postępowania cywilnego w latach 2019–2021 oraz kolejnych „Tarcz antykryzysowych”;
- oficjalnych dokumentów wpływających na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, ale niebędącymi źródłami prawa, tj. zaleceń i wytycznych Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Głównego Inspektoratu Sanitarnego;
- wyników ankiety on-line (ang. *CAWI – Computer-Assisted Web Interview*) skierowanej do sędziów;
- obserwacji omawianych zjawisk w sądzie oraz rozwiązań organizacyjnych w trakcie pandemii.

Jednym z narzędzi badawczych, które wykorzystano podczas prac nad niniejszym raportem, była ankieta internetowa skierowana do sędziów. Prace nad treścią kwestionariusza toczyły się dwuetapowo. W październiku 2020 r. opracowano kwestionariusz testowy, który wysłano do ok. 50 sędziów. Zebrane odpowiedzi

⁵ Zob. <https://dane.gov.pl>.

pozwołyły ustalić tematy istotne, o dużym potencjale badawczym, jak również zidentyfikować zagadnienia, które nie wymagały przeanalizowania w badaniu właściwym. Na podstawie otrzymanych odpowiedzi opracowano drugi kwestionariusz ankietowy. Drugi kwestionariusz został przedłożony do zaopiniowania Zespołom: Prawa Cywilnego oraz Prawa Karnego Stowarzyszenia Sędziów Polskich IUSTITIA. W wyniku otrzymanych uwag i po wprowadzeniu niezbędnych zmian ankietka została udoskonalona, a następnie skonsultowana z sędziami niebędącymi członkami Stowarzyszenia.

Po udostępnieniu ankiety respondentom w kwietniu 2021 r. informacja o trwającym badaniu była przekazywana oficjalną drogą do prezesów sądów apelacyjnych oraz kanałami komunikacyjnymi wewnątrz IUSTITII, a ponadto poprzez organizacje współpracujące: Forum Współpracy Sędziów, Stowarzyszenie Sędziów THEMIS, Stowarzyszenie Sędziów Apelacji Warszawskiej NIKE w Warszawie, Stowarzyszenie Sędziów Rodziny w Polsce, jak również Stowarzyszenie Sędziów Rodziny Pro Familia. Z uwagi na fakt, że do Stowarzyszenia Sędziów Polskich IUSTITIA należy ok. 3300 sędziów na ok. 9570 sędziów ogółem, podjęto działania służące dywersyfikacji kanałów komunikacji w dotarciu do respondentów niebędących członkami IUSTITII. Zaproszenie do badania oraz prośba o udostępnienie ankiety zostały przekazane prezesom sądów okręgowych, przewodniczącym wydziałów sądów okręgowych oraz tej części przewodniczących wydziałów sądów rejonowych, których adresy elektroniczne udało się zidentyfikować.

Z uwagi na ogólną liczbę sędziów w Polsce (9570 sędziów) uznano, że frakcja, czyli wspólne cechy respondentów w stosunku do wszystkich sędziów, wynosi 0,9. Tak przyjęty wskaźnik wynika z faktu wielu cech wspólnych, które charakteryzują zawód sędziego w Polsce:

- długość ścieżki edukacyjnej w drodze do zawodu sędziego;

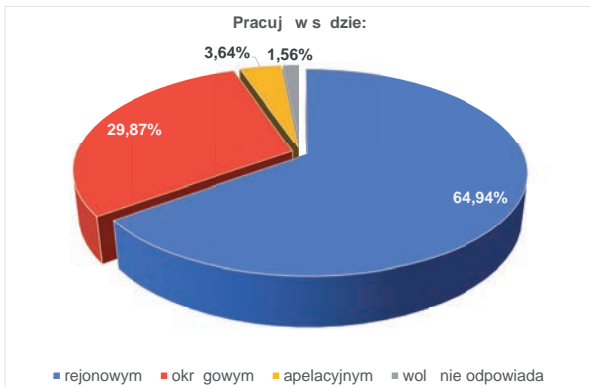
- ten sam ukończony kierunek studiów na porównywalnym poziomie (minimum magisterskim – w przeważającej większości na Wydziałów Prawa i Administracji kilkunastu uniwersytetów i szkół wyższych w Polsce);
- wspólne ramy regulacyjne, w którym zawód jest wykonywany, np. KPC i KPK;
- cechy wspólne środowiska pracy, tj. porównywalne warunki pracy w polskich sądach.

W efekcie oczekiwaną przez twórców badania minimalną liczbą uczestników była liczba 136 unikalnych ankiet. Od momentu otwarcia badania on-line do jego zamknięcia wpłynęło 385 ankiet, a zatem powyższy cel został osiągnięty.

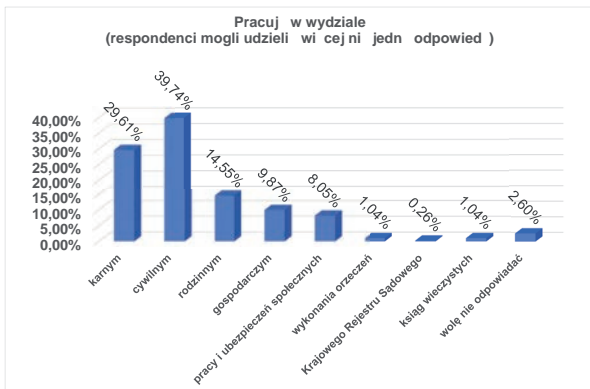
Rodzaje pytań oraz struktura tzw. kafeterii odpowiedzi były zróżnicowane tak, aby uniknąć ryzyka odpowiedzi według schematu np. w jednej linii (ang. *straightliners*).

Zastosowano analityczne metody kontroli unikalności i jakości odpowiedzi. Przeanalizowano znacznik czasu (z dokładnością co do sekundy) oraz treść odpowiedzi pod kątem powtórzeń (np. takich samych zapisów w minimalnym odstępnie czasu). Ponadto przeanalizowano odpowiedzi pod kątem potencjalnych wpisów niemerytorycznych bądź ciągu przypadkowych znaków w pytaniach otwartych, jak również uwzględniono ryzyko wypełnienia ankiety przez tzw. *boty*. W wyniku powyższej analizy nie zidentyfikowano odpowiedzi, które sugerowałyby zachowania negatywnie wpływające na jakość badania. W analizie końcowej nie uwzględniono dwóch odpowiedzi, które jednoznacznie wskazywały, że respondent nie był sędzią sądów powszechnych.

Charakterystyka respondentów

W ankiecie zamieszczone zostały dwa pytania składające się na tzw. metryczkę, czyli określające status respondenta w ramach badanej grupy. Ponad 60% odpowiedzi udzielili respondenci z sądów rejonowych, a prawie 30% z sądów okręgowych.

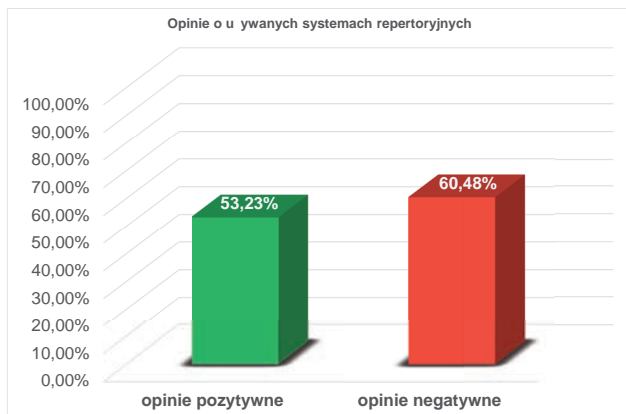

Prawie 40% to odpowiedzi sędziów orzekających w wydziałach cywilnych, a prawie 30% w wydziałach karnych. Na to pytanie można było udzielić więcej niż jednej odpowiedzi, ponieważ możliwe jest orzekanie w kilku wydziałach przez jednego sędziego. Stąd łączna suma procentów powyższych odpowiedzi jest wyższa od 100%.

Narzędzia IT wspierające pracę orzeczniczą

Jednym z czynników mających znaczenie dla skutecznej odpowiedzi organizacji na sytuację nadzwyczajną, w tym pandemię, są dedykowane systemy informatyczne, odpowiadające na potrzeby użytkowników. System dedykowany to taki, który odpowiada specyfice pracy oraz wspiera procesy merytoryczne. System wspierający pracę orzeczniczą odzwierciedla specyfikę niepowtarzalną w innych branżach czy organizacjach – nawet w ramach samego sektora publicznego. W efekcie jest to produkt bardzo niszowy, wymagający wiedzy specjalistycznej. Obecnie w sądach powszechnych w Polsce wykorzystuje się dwa systemy tzw. repertoryjne: SAWA⁶ firmy Currenda Sp. z o.o. oraz Sędzia 2 firmy ZETO Świdnica Sp. z o.o. Firma Currenda jest podmiotem zależnym wobec Samorządowej Spółki Informatycznej – Krajowej Rady Komorniczej i Wspólników Spółki Jawnej, której wspólnikami, poza Krajową Radą, są poszczególne izby komornicze. Z kolei ZETO Świdnica jest podmiotem prywatnym.

⁶ Pierwotna nazwa systemu pochodziła od apelacji, w której został wdrożony system w pierwszej wersji, tj. System Apelacji Warszawskiej. Obecna wersja tego oprogramowania jest wykorzystywana również poza tą apelacją.

Respondentów zapytano o cechy pozytywne i negatywne wykorzystywanych systemów. Połowa użytkowników była w stanie wymienić pozytywne cechy programów, ale negatywne cechy wskazało ponad 60% respondentów. Indywidualne odpowiedzi respondentów wskazują na mankamenty użytkowe z różnego zakresu – od funkcjonalności, poprzez szybkość, po architekturę informacji oraz ocenę warstwy wizualnej samego programu.

Poniżej zostały przytoczone wybrane odpowiedzi w celu zilustrowania zakresu oczekiwań, jakie wyróżniają dedykowane oprogramowanie sądowe od innych programów użytkowych wykorzystywanych zarówno w sądach, jak również w innych organizacjach.

Uwagi do jednego z omawianych systemów (cyt.):

- System generuje tylko więcej pracy i klikania.
- Brak zunifikowania systemu z innymi jednostkami.
- System nie zaciąga danych z np. prokuratury, policji.
- Brak powiązania programu ze sprawami innych wydziałów, np. wykonywania orzeczeń.

- Nieintuicyjny „interface”.
- Brak możliwości umieszczania skanów.
- Część przydatnych funkcji jest „zakopanych”.
- Brak możliwości pracy na kilku sprawach jednocześnie.
- Wyszukiwanie szczegółowe, po art. jest mało wydajne.
- Program jest oparty na założeniach z zeszłego tysiąclecia.
- Cały jest przestarzały i utrudniający pracę.
- Archaiczna jest grafika.
- Brak spójności z pozostałymi kilkoma programami, w tym np. ReCourt, ess samoobsługa, workflow, etc. powoduje, że w Sądzie pracujemy na wielu niekompatybilnych ze sobą programach.
- Brak funkcji podkreślenia błędów pisowni.
- Śladowa ilość wzorów.
- Brak korelacji z programem ReCourt do nagrywania rozpraw.
- Ten program wyłącznie przeszkadza w pracy. Nie ma użytecznych funkcji. Sędzia jest wyłącznie archiwistą orzeczeń. Służy wyłącznie archiwizacji.
- Program jest stary, niefunkcjonalny, wręcz anachroniczny, mało czytelny, bardzo czasochłonny, nie ułatwia pracy.

Do drugiego z systemów użytkownicy wnieśli m.in. następujące uwagi (cyt.):

- Mało intuicyjne, po wpisaniu nazwy z omyłką pisarską system nie odszukuje nazw, które mogą odpowiadać tym poszukiwanym.
- Ogólnie trzeba się „naklikać” i „poodhaczać”, żeby zrobić jedną czynność.
- Brak przejrzystości wykazów np. wniosków o uzasadnienie, program pokazuje wszystkie złożone; wyszukiwanie osób uprawnionych to katalog wszystkich w sądzie, również z innych wydziałów, co wydłuża czas wyszukiwania.
- Interfejs z zakładkami, małymi przyciskami i polami wyboru wymaga dużej precyzji położenia kursora i jest archaiczny.

- *Bardzo dużo trzeba klikać, aby utworzyć i zapisać dokument i aby czynność zatwierdzić i przekazać dalej. Zbyt dużo czynności odnotowania w systemie, wolno działa system.*
- *Mało wzorów, wolno działa.*
- *Błędy przy tworzeniu zestawień statystycznych.*
- *Brak możliwości jednoczesnego edytowania sprawy przez więcej niż jednego użytkownika.*
- *Jest irytujący w każdym aspekcie.*
- *Nie jest przyjazny dla użytkowników, wymaga dużo więcej czasu, aby wykonać każdą czynność, zagmatwany, traci się dużo czasu, aby uzyskać informacje, wkleić orzeczenie, zakreślić czynność, itd.*
- *Wieszanie się systemu.*
- *Brak powiązania programu z systemem rejestracji wideo rozpraw.*
- *Jest przeładowany zupełnie zbędnymi funkcjami. Irytujące są np. nazwiska osób, które nie są sędziami albo nie mają nic wspólnego z danym wydziałem sądu.*
- *Wiele wzorów i sformułowań wymaga poprawek. Aby wykonać jakąś czynność, trzeba wiele razy kliknąć w różne pozycje, co spowalnia pracę.*
- *Niezwykle małe litery, trudno uniknąć pomyłki. Niekiedy dane się nie zapisują, program się zawiesza. Jest skomplikowany, a do chwili obecnej nikt nie przeprowadził szkolenia.*
- *Trudno sprawdzić wynik postępowania drugoinstancyjnego czy kasacyjnego.*
- *Mnóstwo niepotrzebnych danych. Ograniczone filtry wyszukiwania. Brak dostępu do pism wnoszonych przez strony (są tylko adnotacje o wnioskach, bez ich treści).*

Choć każda ze wskazanych powyżej spółek ma swój dorobek informatyczny, to wydaje się, że utrwalony wieloletni duopol nie wpływa korzystnie na realną konkurencją jakościową, a co za tym idzie – satysfakcją użytkowników końcowych. Z powyższego

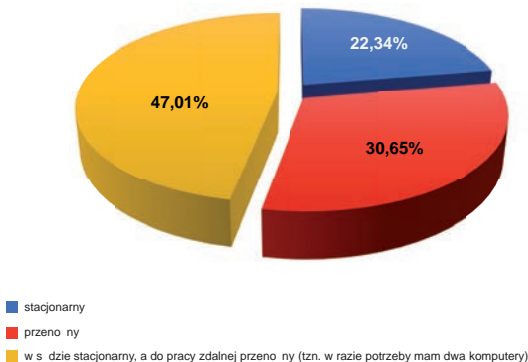
wynika, że utrwalony duopol ogranicza realne oddziaływanie oczekiwań użytkowników na wykonawców oprogramowania. Skutkiem tego jest osłabiona presja na jakość. Dyrektorzy i prezesi sądów mają do wyboru dwa systemy o zróżnicowanych zaletach i wadach. Wybór systemu konkurencyjnego nie spowoduje zwiększenia satysfakcji użytkowników, a w efekcie poprawy efektywności pracy sędziów. Zmiana dostawcy rozwiąże tylko część problemów użytkowników – generuje natomiast kolejne problemy, w innych obszarach funkcjonalności danego systemu. Z drugiej strony, dostawcy oprogramowania, wiedząc o wadach i zaletach swoich programów, nie muszą się konfrontować z oczekiwaniami zewnętrznymi, tzn. potrzebami użytkowników. Oczekiwania bowiem nie są użytkownikom znane z systemu konkurencyjnego, gdzie również takiej funkcjonalności nie ma. Jednak przywołany wycinek szerokiej gamy oczekiwań sędziów w oparciu o doświadczenia własne, znane z innych systemów (np. wyszukiwanie po parametrach podobnych, a nie dokładnych, podpowiadanie na podstawie kontekstu) wskazuje, że istnieje szereg potrzeb nieuwzględnionych w obecnie dostępnych systemach repertoryjnych. Tym samym z racji ograniczonej konkurencyjności ofert dwóch firm zmiany w omawianych programach zachodzą wolniej niż oczekują tego jego główni użytkownicy – pracownicy wymiaru sprawiedliwości.

Rekomendacje:

1. Rozważyć rozpoczęcie prac nad jednym, docelowym systemem wsparcia procesów merytorycznych sądownictwa (repertoryjnym) w oparciu o doświadczenia międzynarodowe oraz zebrane oczekiwania sędziów lub zmienić model kontraktacji, tak aby była możliwość egzekwowania wymagań jakościowych, w tym funkcjonalnych, od obecnych dostawców systemów repertoryjnych.
2. Podjąć decyzję kierunkową, czy docelowym dostawcą systemu repertoryjnego dla całego wymiaru sprawiedliwości powinien być podmiot publiczny (jak np. w przypadku ujednoliconego systemu EZD RP, którego dostawcą jest Centralny Ośrodek Informatyki), czy też wyłoniony w drodze konkursu

lub dialogu technicznego jeden dostawca, któremu powierzony będzie również rozwój systemu oparty o oczekiwania użytkowników⁷ (ang. *UX – User Experience*), jak przykładowo ma to miejsce w systemach ZUS.

Jaki typ komputera wykorzystujesz do pracy s dziego?

Kolejne pytanie, które otrzymali respondenci dotyczyło wykorzystywanego do celów służbowych komputera. Pozytywnie należy ocenić, że ponad 3/4 użytkowników ma do dyspozycji komputer przenośny. Niewątpliwie tak wysoki wskaźnik wpływa na realną możliwość podjęcia pracy zdalnej, gdy zachodzi taka konieczność. Niemniej równie zaskakująca jest liczba odpowiedzi negatywnych, z której wynika, że 1/5 respondentów deklaruje wykorzystywanie wyłącznie komputera stacjonarnego. Taka sytuacja znacznie utrudnia, a w pewnych sytuacjach praktycznie uniemożliwia elastyczne wykonywanie zadań w formule zdalnej lub hybrydowej (zarówno stacjonarnej lub zdalnej).

⁷ Więcej o uwzględnianiu potrzeb użytkowników w analizie zob. Ł. Malecki-Tepicht, Trzy filary e-państwa, Ośrodek Analiz Politologicznych, w części Najpierw użytkownik, potem technologia, <https://oapuw.pl/trzy-filary-e-panstwa/>.

Rekomendacja:

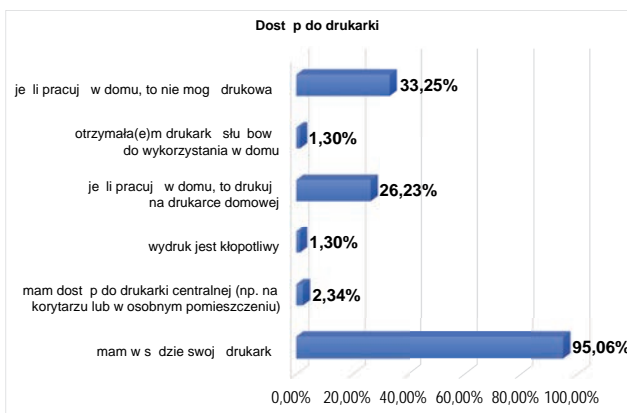
3. W przypadku określania priorytetów wymiany sprzętu komputerowego sędziów należy uwzględnić priorytet dla komputerów przenośnych, przy równoczesnym wykorzystaniu rozwiązań umożliwiających bezpieczną i higieniczną wielogodziną pracę z tymi komputerami. W związku z powyższym komputery przenośne powinny być wykorzystywane wraz ze stacjami dokującymi i np. podłączonymi do nich klawiaturami i monitorami, gwarantującymi odpowiedni kąt patrzenia oraz obciążenie nadgarstków. Ponadto komputery przenośne powinny być zaopatrzone w napędy CD albo doposażone w zewnętrzne napędy – celem odsłuchiwania płyt z nagranyymi rozprawami, wobec sygnalizowanych problemów z dostępem zdalnym do nagrań, umieszczonych na serwerze za pomocą aplikacji re-Court Services.-

Deklaracja CEPEJ: Zasada 3 – Bezpieczeństwo osób⁸

Telepraca powinna być dostępna dla pracowników wymiaru sprawiedliwości. Powinni być wyposażeni w niezbędny, bezpieczny sprzęt IT. Szczególną uwagę należy zwrócić na ich dobre samopoczucie podczas telepracy, a w szczególności na to, że są to wyjątkowe warunki pracy, które mogą wymagać odpowiedniego wsparcia.

⁸ CEPEJ Declaration: *Lessons learnt and challenges...*, op. cit.

Praca zdalna

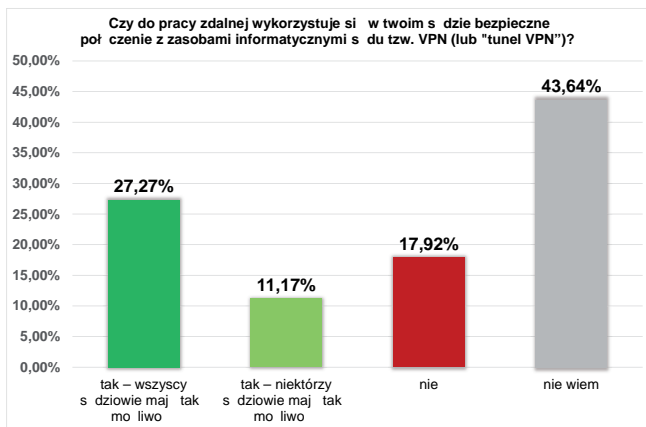
W obecnym modelu zarządzania dokumentacją sądową kluczową kwestię stanowi wydruk orzeczenia, które jest przez sędziego podpisywane. Z powyższych odpowiedzi wynika, że dokumenty o zasadniczym znaczeniu dla zakończenia sprawy – co do zasady – odkładane są na czas pracy w siedzibie sądu. Z perspektywy wspomnianych wcześniej zasad elastyczności i sprężystości takie zagadnienie jak wydrukowanie dokumentu – w dobie możliwości połączenia się z zasobami sieciowymi⁹ sądu – oraz podpisanie do-

⁹ O tzw. sieci prywatnej, czyli VPN w dalszej części raportu.

kumentu – w dobie wykorzystywanego poza sądownictwem na masową skalę podpisu elektronicznego, nie powinno być barierą, ale wyzwaniem organizacyjnym.

Rekomendacje:

4. *De lege ferenda*: w porozumieniu z interesariuszami wymiaru sprawiedliwości zdefiniować rodzaje spraw, w których wyroki lub postanowienia mogą być podpisywane elektronicznie.
5. Analogicznie do zmian w KPA należy wdrożyć i upowszechnić kwalifikowaną pieczęć elektroniczną sądu, która umożliwi podpisywanie dokumentów, w tym orzeczeń i postanowień sądu, elektronicznie. Przed ww. zmianą tymczasowym rozwiązaniem mogłoby być szersze (w tym do podpisywania postanowień i orzeczeń) wykorzystanie kwalifikowanego podpisu.

W nawiązaniu do poprzedniego pytania powyższe zagadnienie ma znaczenie dla oceny gotowości sądów do przejścia na pracę zdalną lub hybrydową.

Rozwiązania klasy VPN to takie oprogramowanie lub oprogramowanie z dodatkowymi urządzeniami, które pozwala za

pośrednictwem internetu (np. wykorzystywanego w domu) połączyć się z wybranymi zasobami sieciowymi sądu. Ma to znaczenie dla efektywności wykorzystywanych zadań. O ile wykorzystanie systemów pomocniczych (np. systemów informacji prawnej typu Lex lub Legalis) nie wymaga dodatkowych zabezpieczeń, o tyle dostęp przykładowo do systemu repertoryjnego już taki wymóg determinuje. Bezpieczne połączenie się z siecią sądu powinno umożliwiać dostęp do takich zasobów jak system repertoryjny, system nagrywania rozpraw (re-Court), system PESEL-SAD, KRK czy dostęp do dysków sieciowych z dokumentami, nad którymi sędzia aktualnie pracuje.

Z powyższych deklaracji wynika, że niecałe 40% sędziów ma możliwość lub wiedzę o wykorzystaniu VPN w sądzie. Dodatkowo 1/10 respondentów wskazała na różnicowanie w dostępie do tego rozwiązania. W sytuacji gdy sędziowie są kierowani na pracę zdalną, umożliwienie sędziom tylko częściowego korzystania z zasobów informatycznych sądu w innym niż sąd miejscu wykonywania zadań, jest nie tylko nieracjonalne, ale może także nosić znamiona nierównego traktowania. Podkreślić należy również zróżnicowaną wiedzę sędziów o już istniejących rozwiązaniach informatycznych, co może wskazywać na niedostateczny przepływ informacji. Jak pokazała część odpowiedzi (w odniesieniu nie tylko do VPN, ale i innych udogodnień), jeśli sędziowie nie korzystają z systemów, to nie z niechęci czy obaw, ale również z braku świadomości istnienia systemu lub istnienia użytecznych funkcjonalności wykorzystywanego systemu.

Rekomendacje:

6. Zrealizować analizę bezpieczeństwa przyjętych rozwiązań VPN w całym sądownictwie powszechnym oraz wybrać rozwiązanie o maksymalnym bezpieczeństwie danych.
7. Upowszechnić VPN wśród wszystkich sędziów, a docelowo – wszystkich pracowników sądownictwa.

Deklaracja CEPEJ: Zasada 6 – Szkolenie¹⁰

Szkolenie ma fundamentalne znaczenie dla skutecznego zarządzania podczas kryzysu zdrowotnego i w przyszłości. Szkolenie sędziowskie powinno dostosowywać się do pojawiających się potrzeb, w tym korzystania z IT. Należy opracować nowe programy nauczania, aby wspierać pracowników wymiaru sprawiedliwości podczas i po kryzysie zdrowotnym.

Zamknięcie sądów i wprowadzone ograniczenia mogą pozwolić pracownikom wymiaru sprawiedliwości poświęcić więcej czasu na szkolenie w domu w bezpiecznym środowisku. Instytucje szkoleniowe powinny rozwijać wykorzystanie platform e-learningowych.

Dla pracowników wymiaru sprawiedliwości należy zapewnić specjalne szkolenie w zakresie telepracy.

Należy również zapewnić pracownikom wymiaru sprawiedliwości specjalne szkolenie na temat nowych rodzajów spraw wynikających z pandemii COVID-19.

Właściwe instytucje powinny zasięgać opinii specjalistów w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości, w tym za pośrednictwem ankiet internetowych, w sprawie takich konkretnych potrzeb szkoleniowych.

¹⁰ CEPEJ Declaration: *Lessons learnt and challenges...*, op. cit.

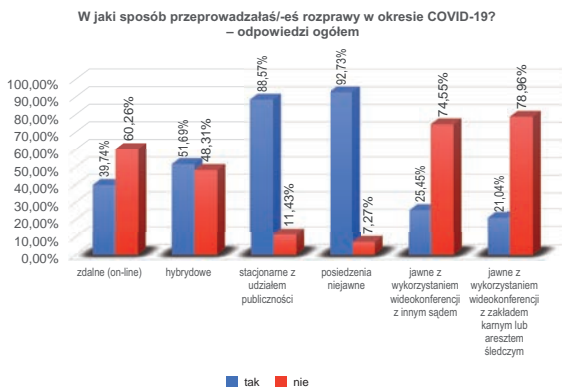
Rozprawy zdalne i hybrydowe – zagadnienia techniczne

Pandemia z dnia na dzień postawiła wymiar sprawiedliwości przed wyzwaniem, jak zapewnić obywatelom i przedsiębiorcom dostęp do sprawiedliwości, a więc przede wszystkim prawa do sądu. Równocześnie drugim wyzwaniem stała się odpowiedź na pytanie, jak zadbać o bezpieczeństwo pracowników sądów oraz uczestników postępowań. Sytuacja pandemii wymaga analizy dwójakiego rodzaju: co zrobiono oraz co można było zrobić, aby powyższe cele zrealizować skutecznie.

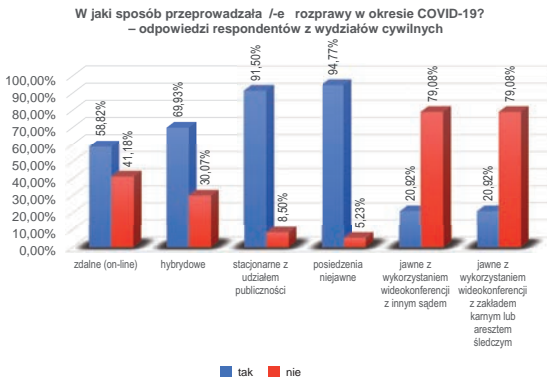
Pierwszym zagadnieniem, z jakimi zmierzali się sędziowie, było podjęcie decyzji czy i jakie sprawy są możliwe do prowadzenia z wykorzystaniem narzędzi zdalnych. Poniższe wykresy ilustrują doświadczenia sędziów z okresu od marca 2020 r. do maja 2021 r. Ten czas był zróżnicowany w zakresie stopnia poczucia zagrożenia, liczby zachorowań oraz podejmowanych przez rząd ograniczeń, w tym tzw. kwarantann narodowych. W związku z tym poniższe wyniki dotyczą doświadczeń, które mogły się rozkładać w czasie nierównomiernie, a zastosowanie wybranych narzędzi w znacznej mierze uzależnione było od warunków danego sądu, możliwości regionalnych (np. w przypadku nakładania ograniczeń w danym województwie).

Poniższe dane wskazują, że spośród respondentów ogółem – prawie 40% odpowiedziało, że prowadziło rozprawy zdalne, czyli

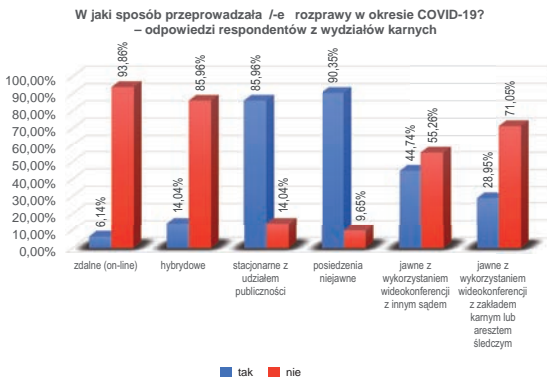
w całości z wykorzystaniem narzędzi do rozpraw on-line. Z kolei ponad połowa uczestników badania miała doświadczenia ze sprawami hybrydowymi. Z uwagi na fakt, że nie wszystkie rodzaje spraw mogły być przeprowadzone w trybie rozpraw zdalnych lub hybrydowych – nadal prowadzone były rozprawy stacjonarne oraz posiedzenia niejawne.

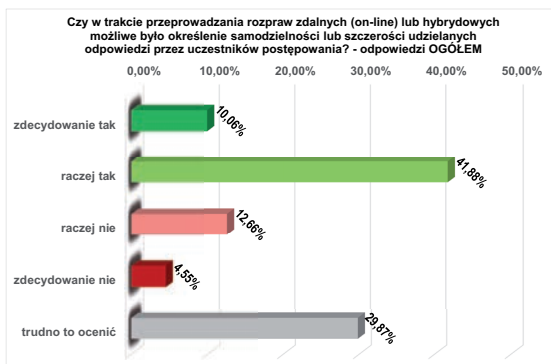
W przypadku odpowiedzi sędziów orzekających w sprawach cywilnych doświadczenie rozpraw zdalnych miało prawie 60% respondentów, a rozpraw prowadzonych stacjonarnie, z możliwością udziału części uczestników zdalnie – prawie 70%. Te doświadczenia wskazują na potencjał w prowadzeniu rozpraw zdalnych i hybrydowych, które mogą być wykorzystywane zarówno podczas końcowego etapu trwającej pandemii, jak również w przyszłości – niezależnie od zagrożenia epidemiologicznego.

Szczególnie istotne wydaje się rozróżnienie doświadczeń sędziów pionu karnego i pozostałych. Specyfika repertoriów karnych, a co za tym idzie – ograniczenia dotyczące uczestników postępowania, w sposób naturalny determinują zróżnicowane możliwości wykorzystywanych narzędzi informatycznych. Poniższy wykres ilustruje zwiększone wykorzystanie wideokonferencji z innym sądem (prawie 45%), zakładem karnym lub aresztem śledczym (prawie 29%).

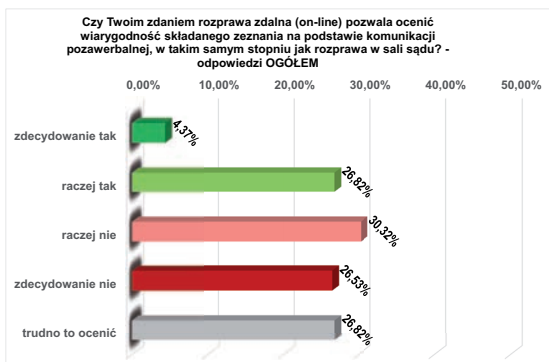

Wyzwaniem, które pojawia się podczas wykorzystania narzędzi do prowadzenia rozpraw zdalnych lub hybrydowych jest stopień oceny samodzielności lub szczerości odpowiedzi. Respondenci dwukrotnie częściej uznali, że taka ocena jest zdecydowanie możliwa (ponad 10%) niż zdecydowanie niemożliwa (mniej niż 5%). W sumie odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz „raczej tak” udzieliło prawie 52% respondentów, a „raczej nie” lub „zdecydowanie nie” – trzy razy mniej (17,21%). Z powyższego wynika, że respondenci trzy razy częściej wskazują na zaufanie do składającego zeznanie jako wypowiedzi samodzielnej. Istnienie wskazanego powyżej braku zaufania u części respondentów jest niewątpliwie wyzwaniem dla doskonalenia metodyki pracy sędziów oraz narzędzi, które sędziom mają w tym pomagać, jak również dla skuteczności pouczeń udzielanych uczestnikom postępowania przed rozpoczęciem rozprawy zdalnej lub hybrydowej.

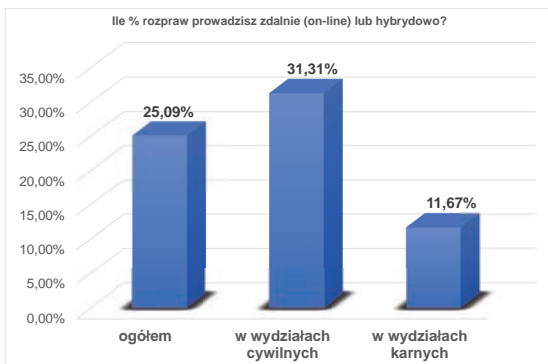

Kolejnym zagadnieniem interesującym z perspektywy metodyki pracy sędziego, a co za tym idzie mającym wpływ na przekonanie orzecznika o walorze dowodowym składanego zeznania lub oświadczenia, jest ocena komunikacji pozawerbalnej. Przekaz

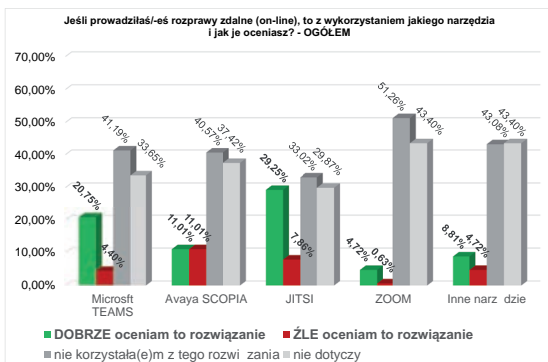
pozawerbalny ma oczywiście charakter pomocniczy w stosunku do treści zeznania. Jednak doświadczenie i znajomość metodyki pracy sędziego pozwala orzecznikom odpowiednio zareagować np. pytaniami doprecyzowującymi, w sytuacji gdy komunikacja pozawerbalna jest sprzeczna z treścią składanego zeznania lub oświadczenia. W przypadku komunikacji zdalnej sędziowie potwierdzili problemy w tym obszarze. Poniższy wykres wskazuje na dwukrotnie większy sceptycyzm (odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie” na poziomie 56,85%) wobec możliwości oceny komunikacji werbalnej w stosunku do zaufania do tej komunikacji (odpowiedzi „zdecydowanie tak” oraz „raczej tak” na poziomie 31,19%) w przypadku rozpraw zdalnych lub hybrydowych.

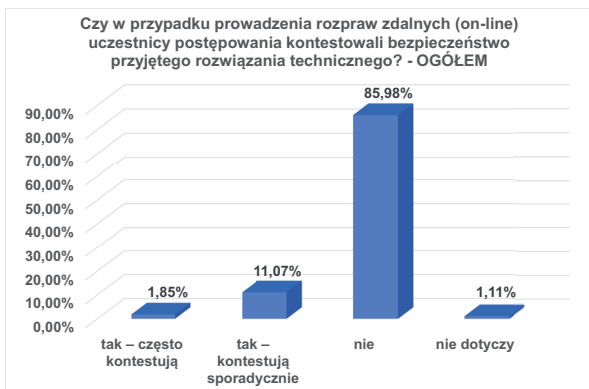
Respondenci zostali poproszeni o ocenę procentowego rozkładu rozpraw prowadzonych zdalnie lub hybrydowo. Jedna czwarta rozpraw odbywa się zdalnie lub hybrydowo, z czego w przypadku wydziałów cywilnych jest to ponad 30%, a w wydziałach karnych ok. 12%. Należy podkreślić, że jest to subiektywna ocena wypełniająca w momencie udzielania odpowiedzi, a proporcje te mogą być różne w zależności od dynamiki pandemii oraz długości jej trwania.

Sędziowie, którzy prowadzili rozprawy zdalne bądź hybrydowe zostali poproszeni o ocenę wykorzystywanych narzędzi. Najlepsze oceny otrzymał Jitsi – ponad 29% ocen pozytywnych, przy niespełna 8% ocen negatywnych. Z kolei rozwiązanie Microsoft Teams przy ponad 20% ocen pozytywnych otrzymało 4,4% ocen negatywnych. Avaya Scopia otrzymało taki sam odsetek ocen negatywnych co pozytywne – 11%. Pozostałe narzędzia nie otrzymały indywidualnego wyniku istotnego statystycznie.

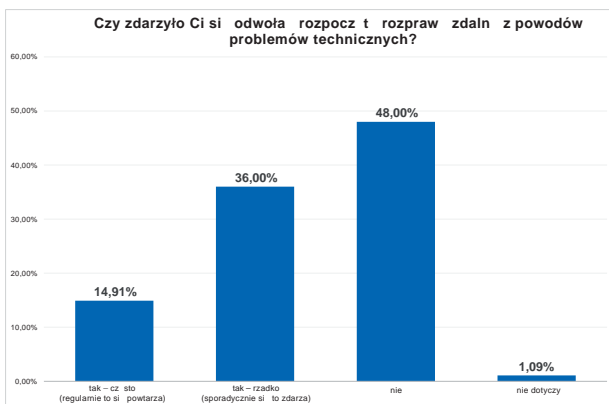
Podczas prac nad docelowym kwestionariuszem pytań zidentyfikowano zagadnienie – zgłaszane przez część uczestników na etapie projektowania badania ankietowego – dotyczące kontestowania przez uczestników postępowań bezpieczeństwa systemu teleinformatycznego wykorzystywanego do rozpraw on-line.

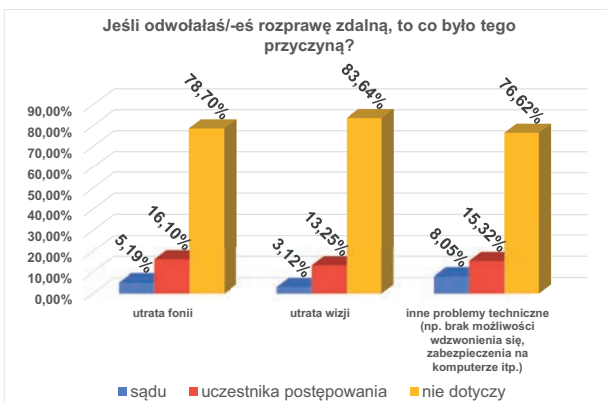
Przeważająca większość respondentów – prawie 86% nie spotkała się z problemem podważania zaufania do tego narzędzia. Zaledwie 11% sędziów wskazało, że uczestnicy postępowania sporadycznie podważali zaufanie do wybranego narzędzia. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że – z wyłączeniem wskazanych przepisami prawa sytuacji – rozprawy są jawne, stąd bezpieczeństwo transferu przebiegu rozprawy może być wykorzystywane przez strony bardziej jako pretekst do przedłużenia rozpoczęcia rozprawy niż do realnego uzasadnionego jej odwołania. Pojedyncze głosy wskazywały, że do takiego podważania dochodzi przez pełnomocników profesjonalnych, którzy podnoszą kwestię ochrony danych osobowych, o których mowa jest na rozprawie. Część danych podlega ujawnieniu na mocy zasady jawności wymiaru

sprawiedliwości, jednak co oczywiste – bywają sytuacje, w których specyfika danego procesu wymaga większej troski, a co za tym idzie, podlega rozważeniu przez sąd. W takiej sytuacji brak zaufania do bezpieczeństwa konkretnego rozwiązania może prowadzić do rezygnacji sędziego z rozprawy zdalnej lub hybrydowej. Zadaniem sędziego nie powinna być ocena techniczna, czy dane rozwiązanie jest bezpieczne, czy nie; sędzia powinien mieć zaufane źródło, które pozwoli to ocenić w ramach jego wiedzy i możliwości. Można założyć, że rolę zaufanego źródła informacji powinny pełnić: Centrum Kompetencji i Informatyzacji Sądownictwa w Sądzie Apelacyjnym we Wrocławiu, Departament Informatyzacji i Rejestrów Sądowych, Departament Cyberbezpieczeństwa Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Inspektor Ochrony Danych w tym Ministerstwie. Komunikaty i wytyczne przywołane w badaniu nie wskazywały na odniesienie się do tego zagadnienia, co nie znaczy, że te kwestie nie były analizowane. Prawdopodobnie wydanie wytycznych poprzedziły analizy bezpieczeństwa informacji, jednak sędziowie nie otrzymali oficjalnych informacji w zakresie ryzyk, podatności i sposobu zabezpieczenia przebiegu rozprawy zdalnej lub hybrydowej. W sytuacji niepewności możliwe jest, że sędzia z ostrożności i oceny wrażliwości danych, które powinny być chronione, odstąpi od rozprawy zdalnej lub hybrydowej, mimo że techniczne możliwości mogłyby zapewnić, iż taka rozprawa mogłaby się odbyć.

Kolejnym zagadnieniem podlegającym badaniu są problemy techniczne, z którymi spotkali się sędziowie w czasie realizacji rozpraw zdalnych. Ponad połowa badanych wskazała, że problemy takie były przyczyną odwołania rozprawy.

Spośród odpowiedzi, które wskazywały na przyczyny odwołania rozprawy z powodu problemów technicznych, większość leżała po stronie uczestników postępowania.

Rekomendacje:

8. Przy szkoleniach, podręcznikach dla sędziów oraz programach aplikacji sędziowskich należy uwzględnić metodykę przeprowadzania rozpraw zdalnych oraz hybrydowych. W szczególności istotne jest zapoznanie z narzędziami do przeprowadzania takich rozpraw, jak również skuteczne egzekwowanie samodzielności oraz oceny spójności wypowiedzi uczestników postępowania.
9. *De lege ferenda*: wobec wprowadzenia ostatnio braku obowiązku przebywania podczas rozpraw zdalnych sędziego w budynku sądu należy określić minimalne wymogi pozwalające na zachowanie powagi sądu i godności urzędu, dotyczące elementów wystroju pomieszczenia oraz doprecyzować kwestie obowiązku lub jego braku noszenia stroju urzędowego przez sędziego, pełnomocnika, prokuratora, wstawiania podczas składania przyrzeczenia lub ogłaszania wyroku.

Deklaracja CEPEJ: Zasada 4 – Monitorowanie przepływu spraw, jakości i wydajności¹¹

Dobrze funkcjonujące systemy zarządzania sprawami i mechanizmy zbierania danych statystycznych dotyczących funkcjonowania sądów są szczególnie istotne w czasie kryzysu zdrowotnego.

Prezesi sądów, sędziowie i organy odpowiedzialne za zarządzanie sądami powinny nadal monitorować i zarządzać sprawami zgodnie ze swoimi obowiązkami, nawet zdalnie. Obejmuje to kategoryzację spraw oraz ewentualną hierarchizację i redystrybucję spraw w oparciu o obiektywne i sprawiedliwe kryteria oraz zapewnienie wysokiej jakości wymiaru sprawiedliwości.

Biorąc pod uwagę liczbę spraw, które nie mogły zostać rozpatrzone, oraz odroczenia rozpraw, zasoby ludzkie i wsparcie budżetowe powinny pomóc sądom we wdrożeniu planu niwelowania opóźnień.

Umożliwienie lepszej i elastycznej alokacji zasobów jak najbardziej zbliżonych do lokalnych realiów w trakcie kryzysu i po nim ma zasadnicze znaczenie dla zapewnienia nadzwyczajnego funkcjonowania sądów i zapobiegania wszelkim zastrzaniom istniejących trudności w systemach sądowniczych.

¹¹ CEPEJ Declaration: *Lessons learnt and challenges...*, op. cit.

Rozprawy zdalne i hybrydowe – perspektywa sądu

Liczba spraw, w których można wyznaczyć rozprawę zdalną jest ograniczona. Istotne problemy w tym zakresie pojawiają się w sprawach z wieloma uczestnikami. Często identyfikowane są trudności techniczne, a brak połączenia choćby jednej ze stron skutkuje brakiem możliwości prowadzenia rozprawy. Strona ma bowiem prawo wziąć udział w rozprawie, a pozbawienie stronie możliwości udziału może skutkować nieważnością postępowania.

Kolejnym ograniczeniem rozpraw zdalnych są sytuacje w sprawach opiekuńczych, w których występują osoby, co do których jest sądowni z urzędu wiadome lub znacząco prawdopodobne, że osoby te są wykluczone cyfrowo, np. osoby w podeszłym wieku, z zaburzeniami psychicznymi, uzależnione od alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych. Ponadto nie jest możliwe przeprowadzenie rozprawy on-line w sytuacji, gdy nie ma kontaktu telefonicznego lub e-mailowego ze stroną, a na wezwania tradycyjną pocztą do wskazania danych strona nie odpowiada.

Kolejnym źródłem trudności jest jakość internetu, z którego mogą skorzystać uczestnicy postępowania. Zwykle sprawy rodzinne czy cywilne w sądzie rejonowym obejmującym obszarem swej właściwości tereny wiejskie lub małe miejscowości to nie sprawy gospodarcze przed sądem okręgowym, gdzie relatywnie częściej

występują profesjonalni pełnomocnicy, dysponujący łączem szerokopasmowym. Wideokonferencje są doskonałym rozwiązaniem dla firm, kancelarii czy w dużych miastach, gdzie większość uczestników ma dostęp do internetu szerokopasmowego. Jeżeli sąd obejmuje tereny wiejskie lub małe miejscowości, to wideokonferencje bywają niemożliwe z przyczyn technicznych. Strony mogą mieć internet radiowy lub słaby zasięg telefonu komórkowego wykluczający transfer danych. Doświadczenie rozpraw zdalnych wskazuje, że nawet jeżeli strony deklarują posiadanie odpowiedniego łącza internetowego – to w praktyce w jedną stronę jakość jest akceptowalna (strony słyszą i widzą sąd), ale w drugą transfer jest już słabej jakości – sąd nie widzi lub i nie słyszy stron, co wyklucza możliwość prowadzenia rozprawy. Brakuje udostępnionych sędziom analiz porównawczych wymagań przepustowości łącza dla programu Scopia, Microsoft Teams czy innych.

Do katalogu przyczyn odstępowania przez sędziów od rozpraw zdalnych, należy przypisać:

- 1) brak przepisów wykonawczych rangi rozporządzenia lub zarządzenia, regulujących procedurę posiedzeń w trybie on-line;
- 2) brak teoretycznego i praktycznego przeszkolenia protokolantów i sędziów z obsługi trybu on-line; nie jest praktykowane ćwiczenie umiejętności obsługi przed posiedzeniami;
- 3) brak wsparcia informatycznego „na miejscu” w sądach rejonowych, co może utrudnić sprawne usunięcie ewentualnych problemów z połączeniem. Powstaje konieczność dzwonięcia do stron, do wsparcia informatycznego, pośredniczenia w przekazywaniu informacji, itp.;
- 4) sytuacje, gdy zaplanowano na rozprawę godzinę, a pół godziny zajmuje doprowadzenie do skutecznego połączenia, co powoduje brak możliwości przeprowadzenia rozprawy, gdy na wokandzie zaplanowane są kolejne;

- 5) Avaya Scopia, zalecana w części sądów, nie współpracuje z Iphonami, którymi często dysponują strony;
- 6) głos stron czy pełnomocników dobiegający z monitora pod sufitem jest często słabej jakości, nie można go podgłośnić, gdyż powodowałoby to sprzężenie z mikrofonem sędziego; przy dłuższym czasie rozprawy skutkuje to zmęczeniem protokolanta i sędziego wywołanym maksymalnym skupieniem na usłyszeniu treści wypowiedzianych słów, podczas gdy sędzia powinien skupić się na *meritum*, a nie na jakości dźwięku, czy czuwaniu nad innymi kwestiami technicznymi;
- 7) zbyt duży zakres zagadnień pozamerytorycznych, które wymagają kontroli, np. sprawdzenie czy rozprawa się nagrywa, czy nie doszło do rozłączenia strony (pełnomocnika), a w razie takiej sytuacji następuje przerwanie rozprawy i konieczność poczekania na ponowne dołączenie.

Rekomendacje:

10. *De lege ferenda*: uregulować kwestię rozpraw zdalnych i hybrydowych na poziomie aktów wykonawczych, w stosunku do istniejących i planowanych rozwiązań ustawowych.
11. Zainicjować współpracę Ministerstwa Sprawiedliwości z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów – w zakresie rozwoju szerokopasmowego Internetu na tzw. „ostatniej mili”. Zalecenie wynika z faktu, że po likwidacji Ministerstwa Cyfryzacji zadania z zakresu cyfryzacji są obecnie w gestii Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Wskazane w powyższej diagnozie zagadnienia ilustrują, że dostęp do internetu szerokopasmowego ma kluczowe znaczenie dla równości w dostępie do sprawiedliwości, a więc prawa do sądu. Rekomendowane jest zdefiniowanie interwencji w tym obszarze w ramach kolejnej perspektywy finansowej Unii Europejskiej, z której funduszy są realizowane kluczowe projekty infrastrukturalne.

Deklaracja CEPEJ: Zasada 5 – Cybersprawiedliwość¹²

Wykorzystanie technologii informatycznych daje szansę wymiarowi sprawiedliwości na dalsze funkcjonowanie w czasie kryzysu zdrowotnego. Jednak jego szybkie pojawienie się i nadmierne używanie może mieć równie negatywne konsekwencje. Rozwiązania informatyczne, takie jak usługi internetowe, przesłuchania na odległość i wideokonferencje, a także przyszły rozwój cyfrowego wymiaru sprawiedliwości muszą zawsze przestrzegać praw podstawowych i zasad rzetelnego procesu sądowego.

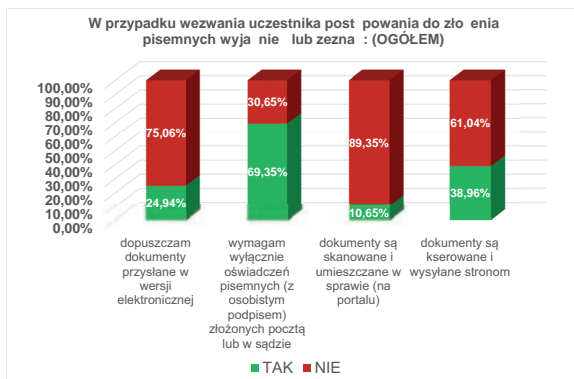
Aby zmniejszyć ryzyko nieodłącznie związane z wdrażaniem technologii informatycznych, ich wykorzystanie i dostępność dla wszystkich użytkowników powinny mieć jasną podstawę prawną. W tym względzie szczególną uwagę należy zwrócić na grupy najbardziej narażone. Należy zatem regularnie oceniać wpływ wykorzystania tych technologii na wymiar sprawiedliwości, a w razie potrzeby podejmować środki naprawcze. Zapewnienie cyberbezpieczeństwa i ochrony danych osobowych musi być priorytetem.

¹² *Ibidem.*

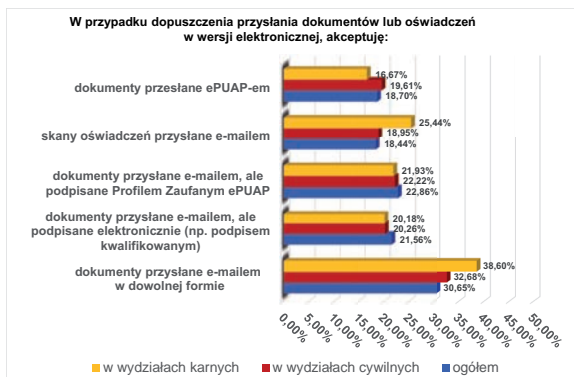
Dokumentacja elektroniczna

Kolejnym zagadnieniem, będącym przedmiotem badania ankietowego była analiza sposobu oczekiwanej dokumentacji pisemnych lub pisemnych zeznań. W czasie pandemii kluczowe jest zmniejszenie interakcji pomiędzy obywatelami oraz pracownikami powodującymi fizyczny kontakt, np. z papierem czy dokumentami, które mogą być nośnikiem aktywnego wirusa. Z drugiej strony sąd musi mieć przekonanie o wiarygodności dokumentu, tj. pewność co do jego autorstwa. O ile ocena treści podlega profesjonalnej weryfikacji sądu w oparciu o pozostałe dowody w sprawie, o tyle sąd nie może mieć wątpliwości, że dany dokument został przedłożony przez osobę, której imię i nazwisko na nim widnieje. Tradycyjny czy też intuicyjny wygląd pisma procesowego powoduje, że składający dane oświadczenie lub zeznanie podpisuje się w dość jednoznacznym miejscu. W takiej sytuacji sąd może – w razie konieczności – podjąć analizę porównawczą z innymi dokumentami złożonymi przez uczestnika postępowania w sprawie, w celu upewnienia się czy dany dokument został podpisany przez osobę, która podaje się za jego autora.

W przypadku komunikacji elektronicznej źródeł potencjalnych wątpliwości może być więcej. Tylko 1/4 respondentów wskazała, że dopuszcza dokumenty złożone w formie elektronicznej, a prawie 70% wymaga wyłącznie formy papierowej.

Autorzy poniższego raportu zwracają uwagę na istnienie obiektywnych rozwiązań technicznych, które umożliwiają zwiększenie zaufania do wybranych elektronicznych kanałów komunikacji. Poniżej zostały przedstawione przykładowe rozwiązania oraz możliwości, jakie dają.

Respondenci mogli wskazać sposób, w jaki akceptują przekazywanie dokumenty w wersji elektronicznej.

Nazwa systemu ePUAP pochodzi od Elektronicznej Platformy Usług Administracji Publicznej, tj. ogólnopolskiej platformy teleinformatycznej służącej do komunikacji obywateli z jednostkami administracji publicznej w ujednolicony, standardowy sposób. Jedną z funkcjonalności ePUAPu jest możliwość złożenia Podpisu Zaufanego (dawniej podpis Profilem Zaufanym) oraz możliwość przesłania pisma bezpośrednio z platformy do instytucji publicznej.

Konto na powyższym państwowym portalu można autoryzować na wiele sposobów – od wizyty w urzędzie gminy, urzędzie skarbowym lub oddziale ZUS. Możliwe jest również skorzystanie z ePUAPu poprzez bankowość elektroniczną. Wykorzystanie ePUAPu ma tę zaletę, że osoba wysyłająca pismo z wykorzystaniem tego narzędzia otrzymuje SMSa, który pozwala podpisać pismo. Oznacza to – podobnie jak w bankowości elektronicznej, że jest to autoryzacja dwustopniowa: najpierw zalogowanie się za pomocą loginu i hasła (w założeniu: znane tylko właścicielowi), a następnie w przypadku korespondencji – dodatkowe potwierdzenia na osobisty telefon. Tym samym, w przypadku korespondencji z sądami istnieje techniczna możliwość wiarygodnego korespondowania obywateli.

Podobną funkcjonalność ma Podpis Zaufany. Można go złożyć na dokumencie, tak jak składa się podpis elektroniczny. Obywatel może napisać pismo w Wordzie lub w PDFie, a następnie podpisać je podpisem elektronicznym, którego walor będzie taki sam jak podpisu papierowego.

Tym samym mogą zaistnieć następujące scenariusze wykorzystania tego narzędzia do korespondencji stron z sądami:

- wysłanie pisma w sprawie autoryzowanej Podpisem Zaufanym. Korespondencja ma miejsce za pomocą portalu i jest odbierane przez sąd za pomocą tego samego portalu (ePUAP);

- podpisanie pisma Podpisem Zaufanym lub kwalifikowanym podpisem elektronicznym i dostarczenie takiego pliku innym kanałem, np. e-mailem.

Zaletą powyższego rozwiązania jest jego bezpłatność i coraz większa popularność. W styczniu 2021 r. zarejestrowano 9 mln użytkowników tego portalu¹³. Planowane jest rozdzielenie sposobu autoryzacji poprzez portal *login.gov.pl* oraz portal z usługami (w tym wysyłanie pism) poprzez portal *obywatel.gov.pl*. Można się spodziewać, że wyżej omówione funkcjonalności zostaną zachowane, pomimo że sama nazwa ePUAP jest coraz rzadziej wykorzystywana i docelowo nie będzie stosowana. Niemniej same narzędzia do autoryzacji korespondencji obywateli z instytucjami pozostaną.

Podobnie do podpisu pliku przez Podpis Zaufany działa kwalifikowany podpis elektroniczny z wykorzystaniem narzędzi dostarczanych przez dostawców komercyjnych.

Podstawą prawną działania ePUAPu i jego funkcjonalności jest ustawa z 17.2.2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne¹⁴. W art. 2 pkt 1) sądy powszechne są objęte podmiotowo tą ustawą. Jednak z uwagi na zmiany w prawie dotyczącym informatyzacji nie jest wiedzą powszechną, że sądy mają (okręgowe i apelacyjne – wszystkie) lub powinny mieć (w 2020 r. 2/3 sądów rejonowych nie dysponowało kontem ePUAP instytucji publicznej¹⁵) dostęp do tego kanału komunikacji. Część sądów informuje na swojej stronie, że wykorzystuje elektroniczną skrzynkę podawczą tylko do spraw administracyjnych (np. wnioski o dostęp do informacji publicznej). Część nie informuje o tym, w jakich sprawach możliwa jest komunikacja z sądem, a mimo to – jak się okazuje w praktyce – jest możliwe przesłanie pisma

¹³ „9 milionów Polaków z profilem zaufanym” zob. <https://gov.pl/web/cyfrizacja/9-milionow-polakow-z-profilem-zaufanym>.

¹⁴ T. jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 670.

¹⁵ Ł. Małecki-Tepicht, Rewolucja cyfrowa w sądownictwie..., *op. cit.*, s. 72.

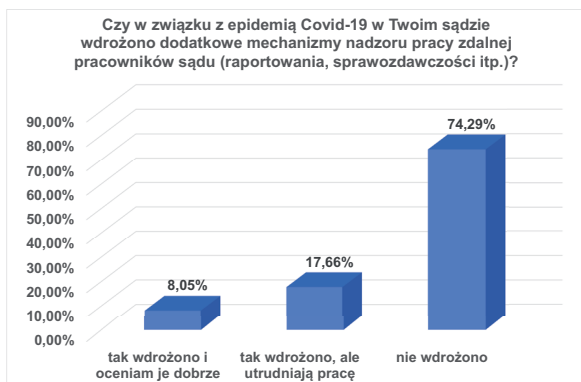
procesowego. Wyniki prezentowanego badania potwierdzają, że są wykorzystywane różne kanały komunikacji w różnych sytuacjach, i w dużej mierze zależą od przekonania sędziego zarówno z w zakresie legalności takiego działania, a więc zgodności z odpowiednimi procedurami, jak również zaufania, że podpis został złożony przez osobę, która się pod pismem podaje (tzw. pewność autoryzacji). Brak pewności w jednym lub obu powyższych obszarach skutkuje preferowaniem dokumentacji papierowej zamiast elektronicznej. Należy podkreślić, że nie ma różnicy w zaufaniu prawodawcy pomiędzy plikiem podpisanym Podpisem Zaufanym lub kwalifikowanym podpisem elektronicznym.

Plik Word zapisany jako PDF lub samodzielny plik edytowalny (Word, Write) jest plikiem kopiowalnym, co znaczy, że jest łatwiejszy w użyciu, np. w czasie wykorzystania fragmentów danego dokumentu do uzasadnienia wyroku lub postanowienia. W przypadku skanów lub zdjęć takiego waloru już nie ma. Przyzwyczajenia dotyczące zaufania do dokumentów tradycyjnych skutkują zwiększonym zaufaniem do skanów i zdjęć, pomimo że to właśnie pliki podpisane elektronicznie (najczęściej edytowalne) mają większy walor dowodowy, np. w wyniku wykorzystania znacznika czasu, który pozwala odtworzyć datę pewną złożenia podpisu, oraz dodatkowo są kopiowalne.

Rekomendacje:

12. *De lege ferenda*: do czasu pełnego wdrożenia ustawy z 18.11.2020 r. o doręczeniach elektronicznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 2030 ze zm.), uwzględnić prowizorycznie w regulacjach proceduralnych istniejące kanały komunikacji elektronicznej (np. ePUAP, a docelowo obywatel.gov.pl lub <https://gov.pl/web/gov/uslugi-dla-obywatela/>) do możliwości wnoszenia pism procesowych, w preferowanym – edytowalnym (DOCX) lub przynajmniej kopiowalnym (wygenerowanym w edytorze tekstu pliku PDF) formacie.
13. Upowszechnić wśród sędziów i pełnomocników profesjonalnych przewagę podpisu elektronicznego oraz Podpisu Zaufanego, np. w zakresie waloru dowodowego daty pewnej oraz korzyści z wykorzystaniem kopiowalnych dokumentów elektronicznych.

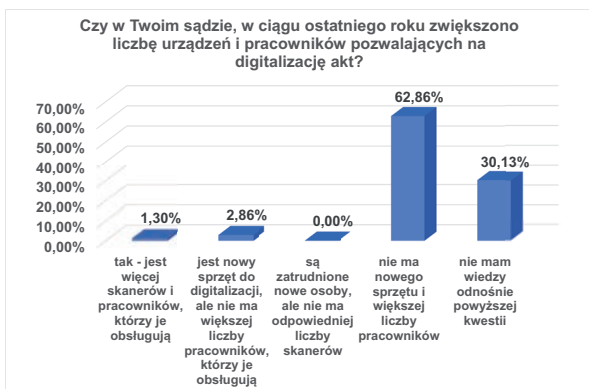
Dodatkowy nadzór w pandemii

Trzy czwarte respondentów wskazało, że w sądach nie wdrożono dodatkowych mechanizmów nadzoru, w tym raportowania i sprawozdawczości. Niecałe 18% respondentów jest obciążona dodatkowymi obowiązkami sprawozdawczymi i ocenia te dodatkowe zadania negatywnie. Nieco ponad 8% respondentów wskazuje, że istniejące dodatkowe zadania nie są obciążające. W ocenie autorów raportu oznacza to, że w większości przeważały rozwiązania, które pozwalały na realizację zadań, a nie multiplikowały obciążeń administracyjnych. Istnienie różnic w tym zakresie wskazuje na niejednolite podejście prezesów i dyrektorów. Długość trwania

i nieprzewidywalność dynamiki pandemii powinny skłaniać decydentów w przestrzeni sprawiedliwości do takiej organizacji pracy sądu, aby było możliwe opanowanie wpływu spraw, a nie zwiększanie obciążeń administracyjnych.

Digitalizacja akt

Digitalizacja akt to fundament informatyzacji wymiaru sprawiedliwości – z niezrozumiałych względów pomijany od wielu lat w projektach informatycznych, również tych finansowanych ze środków Unii Europejskiej. Pojedyncze inicjatywy (np. próby udoskonalenia procesu obiegu akt ze środków norweskich) miały charakter fragmentaryczny i nie zmieniły istotnie tego procesu.

Stan zagrożenia epidemiologicznego był okazją do przemysłienia na nowo kanałów komunikacji stron postępowania z sądem. Jednak odpowiedzi respondentów nie pozostawiają wątpliwości, że nie udało się osiągnąć istotnych postępów w zakresie digitalizacji

akt, pomimo praktycznej konieczności. Z praktyki sędziowskiej wynika, że część uczestników postępowań (np. w sprawach cywilnych nieprocesowych) składała z własnej inicjatywy zarówno wersje papierowe jak również elektroniczne dokumentacji, ale są to wyjątki. Z odpowiedzi uczestników badania wynika, że w nielicznych sądach dodano sprzęt (prawie 3%) oraz sprzęt i pracowników do ich obsługi (1,3%). Ponad 60% uczestników nie potwierdza zmian, które mogłyby służyć digitalizacji.

Digitalizacja to wyzwanie dziejowe, niezwiązane tylko z epidemią, ale z koniecznym przedefiniowaniem priorytetów archiwizacyjnych.

Poniższa tabela ilustruje wpływ wszystkich spraw w sądach rejonowych przy założeniu teoretycznym, że teczka jednej sprawy ma około 3 cm¹⁶. Wynik został podany w kilometrach.

¹⁶ Autorzy mają świadomość, że objętość spraw jest zróżnicowana, jednak w celu standaryzacji obliczeń uznano, że dominantą są sprawy jednotomowe. W wymiarze sprawiedliwości spotykane są zarówno krótsze sprawy, jak i wielotomowe. W ocenie autorów poniższe dane cechuje ostrożność i z dużym prawdopodobieństwem podane objętości mogą być większe.

Rok	Wpływ do sądów rejonowych	Sprawy niemające dokumentacji papierowej – prowadzone w EPU, tj. elektronicznym postępowaniu upominawczym (e-Sąd)	Wpływ do sądów rejonowych spraw wymagających dokumentacji papierowej (różnica między wpływem całkowitym a sprawami w EPU)	Objętość dokumentacji archiwalnej w km (1 sprawa = 3 cm)
2015	14 135 758	2 448 120	11 687 638	350,63
2016	13 895 820	2 304 861	11 590 959	347,73
2017	14 767 467	2 568 793	12 198 674	365,96
2018	14 014 121	2 445 288	11 568 833	347,06
2019	16 748 935	2 551 169	14 197 766	425,93
2020	13 121 942	1 998 482	11 123 460	333,70
Razem	86 684 043	14 316 713	72 367 330	2 171,02

Z powyższego wynika, że postawione pionowo obok siebie wszystkie sprawy z sądów rejonowych – wyłącznie z ostatnich 5 lat – tworzą 2 171 km akt bieżących. Odległość ta jest większa niż z Warszawy do Aten drogą lądową lub z Warszawy na Cypr w linii prostej.

Przetworzenie takiej liczby akt wymaga ogromnych nakładów ludzkich, finansowych i logistycznych, w tym związanych z ich bieżącym przechowywaniem w sądach oraz późniejszymi procedurami archiwizacyjnymi.

Sądy radzą sobie w sposób zróżnicowany, adekwatny do środków, którymi dysponują. Poniżej zilustrowano dwa zagadnienia, które są związane z objętością akt: problemy z bieżącym przechowywaniem akt, które dotyczą spraw aktualnie rozpatrywanych oraz obecne w każdym sądzie wózki.

Rys. 1. Przykład problemów z przechowywaniem dokumentacji spraw bieżących w jednym z sądów rejonowych

Rys. 2. Codzienność polskich sądów – przenoszenie i przewożenie akt

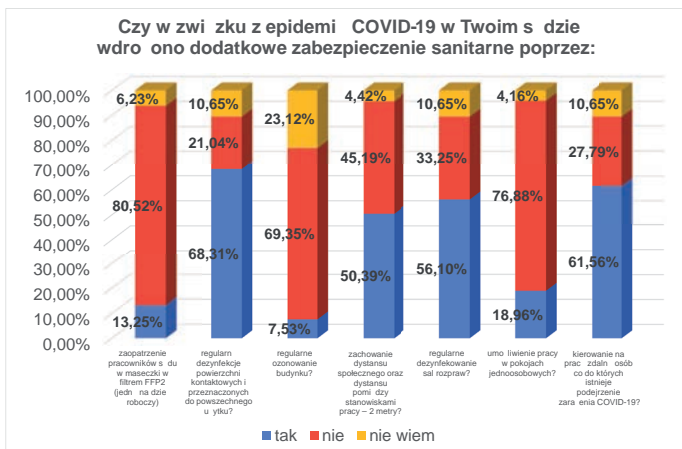
Rys. 3. Przykład dokumentów sądowych sprzed 50-u lat, czekających na archiwizację

Rekomendacje:

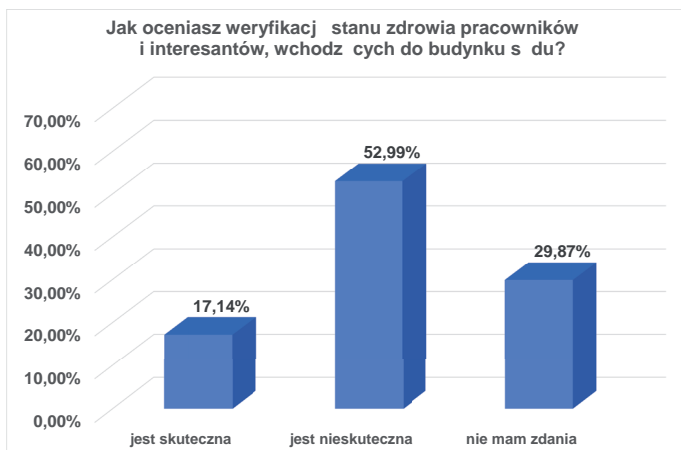
14. *De lege ferenda*: opracować ramy prawne elektronicznej dokumentacji sądowej oraz zapewnić interoperacyjność docelowego systemu sądowego z Archiwum Dokumentacji Elektronicznej, zarządzanym przez archiwa państwowe.
15. Zewidencjonować istniejące i przyszłe potrzeby archiwalne sądów oraz zapewnić możliwości skutecznego i efektywnego przechowywania i wykorzystywania archiwów spraw sądowych.
16. Rozpocząć prace koncepcyjne nad oczekiwaniami funkcjonalnymi oraz użytkowymi docelowego systemu obsługującego elektroniczną dokumentację sądową. W zakresie poufności i prognoz obciążenia systemu warto w tym zakresie skorzystać z doświadczeń polskiego sektora publicznego w obszarze ochrony zdrowia, gdzie istnieją opracowania funkcjonalne i użytkowe dla elektronicznej dokumentacji medycznej, np. w dyspozycji Centrum e-Zdrowie (d. Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia – CSIOZ).

Pandemia w sądzie

Od maja 2020 r. do czerwca 2021 r. Ministerstwo Sprawiedliwości wydało trzy dokumenty o charakterze wytycznych lub rekomendacji. Szczegóły tych dokumentów zostały omówione w załączniku raportu. W ankiecie on-line zapytaliśmy respondentów o ich obserwacje, odczucia lub wiedzę dotyczące głównych wytycznych i wskazówek. Poniżej zaprezentowane zostały opinie sędziów na temat wybranych środków ochrony.

Ponad 4/5 sędziów zaprzeczyło możliwości otrzymania co najmniej jednej maseczki dziennie, spełniającej wymagania sanitarne i zdrowotne. Jedna piąta uczestników badania uznała, że dezynfekcje stref kontaktowych miały charakter nieregularny, a regularnych dezynfekcji sal rozpraw nie potwierdziła 1/3 respondentów. Ponad 2/3 respondentów nie potwierdziło ozonowaniu budynku sądu. Prawie połowa sędziów uznała, że nie jest możliwe zachowanie dystansu 2 m. Ponad 3/4 uczestników wskazało na brak pokoi jednoosobowych. Ponad 60% respondentów potwierdziło kierowanie na pracę zdalną osób, co do których zaistniało podejrzenie zachorowania Covid-19, jednak 1/4 badanych zaprzeczyła takiej regule.

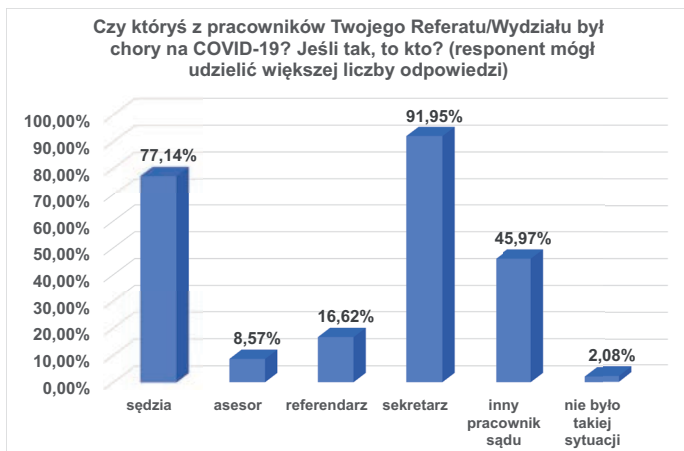

Kolejne pytanie dotyczyło oceny stanu zdrowia pracowników oraz interesantów. Ocena taka następowała głównie poprzez obserwację oraz w niektórych przypadkach – mierzenie temperatury

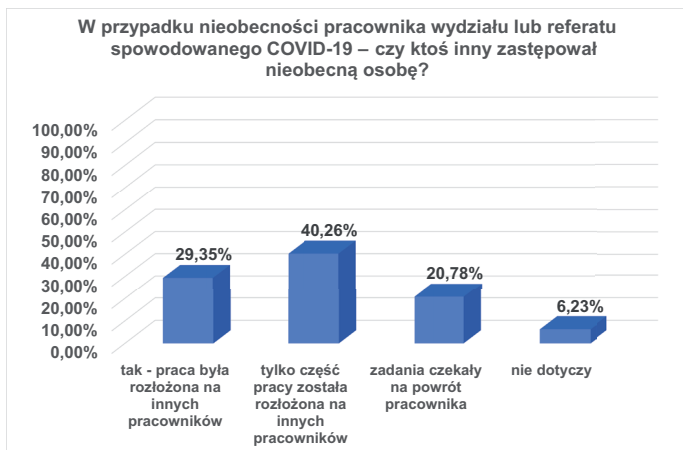
osób wchodzących do sądu. Ponad połowa respondentów uznała, że podjęte kroki w tym obszarze były nieskuteczne.

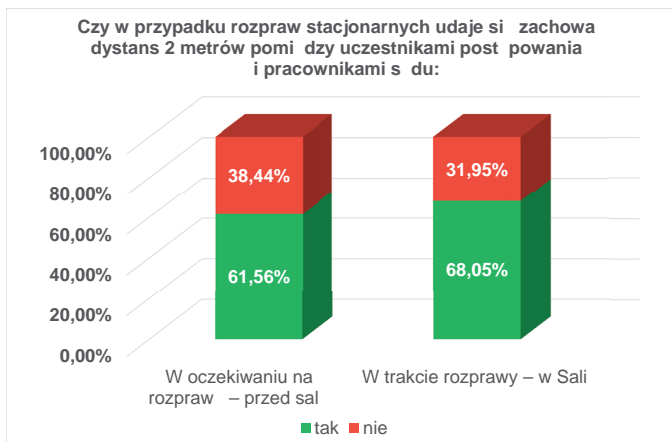
W badaniu ankietowym zadaliśmy respondentom pytanie dotyczące wyproszenia z sali sądowej osoby z objawami choroby zakaźnej. Sędzia na podstawie obserwacji nie ma możliwości rozróżnienia, czy objawy dotyczą niegroźnych infekcji, czy też są to objawy COVID-19. Fakt, że ponad 15% respondentów wyprosiło z sali osobę z takimi objawami świadczy o słabości mechanizmów kontrolnych, na wcześniejszych etapach obsługi interesanta czy uczestnika postępowania. Pozytywnie należy ocenić, że taka sytuacja nie spotkała ponad 84% respondentów.

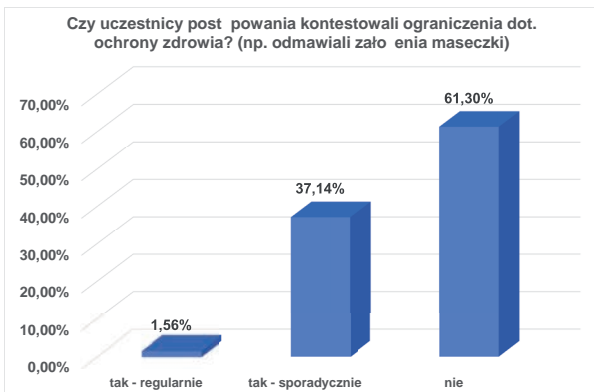
Wyniki odpowiedzi na powyższe pytanie ilustrują, że pomimo podjęcia pewnych środków profilaktycznych epidemia w sposób bezpośredni dotknęła kluczowych pracowników wymiaru sprawiedliwości. Skutkiem tego było zmniejszenie możliwości realizacji zadań. W kolejnym pytaniu respondenci wskazali, że w nieco poniżej 1/3 zachorowań udało się rozłożyć pracę pomiędzy innych pracowników. W ponad 40% tylko część pracy nieobecnej osoby zostało zrealizowanych. Jedna piąta respondentów, która spotkała się z infekcją w najbliższym otoczeniu zawodowym wskazała, że praca czekała na powrót pracownika.

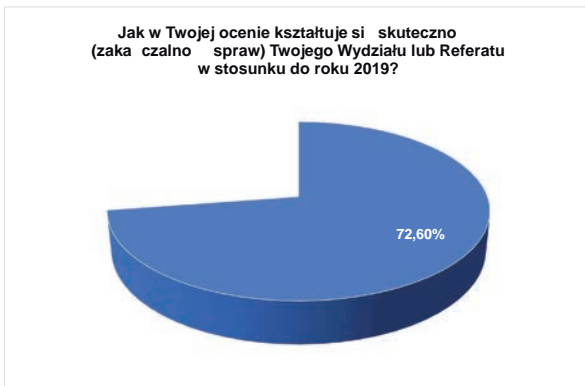
Dystans 2 m pomiędzy uczestnikami postępowań i pracownikami sądów w oczekiwaniu na rozprawę udało się osiągnąć zdaniem ponad 60% respondentów. Ponad 38% respondentów oceniło, że takiego dystansu w ich sądzie nie osiągnięto. Nieco lepiej wygląda ocena zachowania odległości w sali sądowej, gdzie jego osiągnięcie deklaruje ponad 68% respondentów, a brak oczekiwanej odległości w sali sądowej oceniło prawie 32% udzielających odpowiedzi.

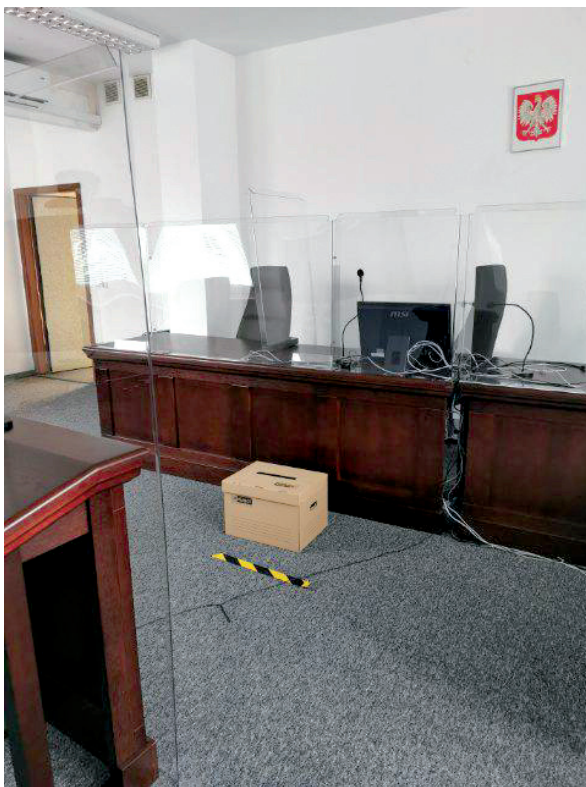

Ponad 60% sędziów wskazało, że uczestnicy postępowania nie kontestowali ograniczeń dotyczących ochrony zdrowia, do których za najbardziej uciążliwe w opinii publicznej zaliczono noszenie maseczek zakrywających usta i nos. Nieco ponad 1/3 respondentów wskazała, że sporadycznie takie kontestowanie miało miejsce. Przedstawiony wynik, wskazuje na właściwy kierunek komunikacji z klientami wymiaru sprawiedliwości.

Kolejnym pytaniem dotyczącym postrzegania wpływu pandemii COVID-19 na wymiar sprawiedliwości była ocena, o ile mniej spraw udało się załatwić w wydziale lub referacie danego sędziego w pandemicznym 2020 r. Respondenci ocenili średnio, że udało się osiągnąć ponad 72% wskaźników załatwalności w stosunku do 2019 r.

Rys. 4. Przykład sali sądowej z zachowanymi odległościami i zasłonami pleksi

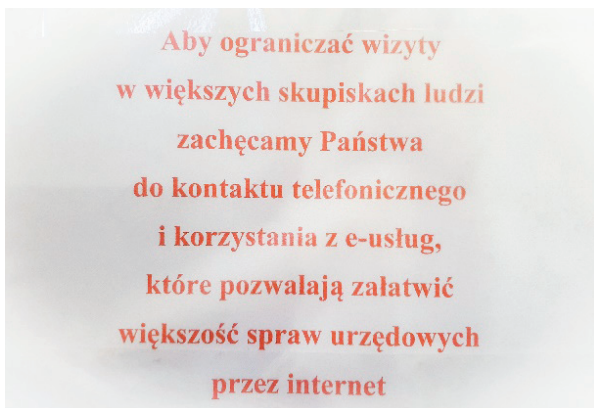
Rys. 5. Przykład sali sądowej bez zachowania odległości – jedynie z zasłonami pleksi. Strony są oddzielone przestrzenią wyznaczoną przez mównicę świadka

Rys. 6. Przykład wdrożenia zalecenia MS – płyn do dezynfekcji rąk do dyspozycji pracowników i interesantów sądu

Rys. 7. W jednym z sądów do dotychczasowych osobnych pojemników na śmieci dodano pojemnik na maseczki i rękawiczki

Rys. 8. Komunikat zachęcający do korzystania z e-usług, podczas gdy w sądzie w zróżnicowanym stopniu wykorzystywane są elektroniczne kanały komunikacji w sprawach procesowych

Rekomendacje:

17. W ślad za udzielaniem zaleceń, rekomendacji oraz obowiązków – dysponent budżetu dla działu administracji rządowej – sprawiedliwość, którym jest Minister Sprawiedliwości, powinien komunikować sądom źródła finansowania podjętych środków profilaktycznych lub wskazać możliwości organizacyjne realizacji wydanych zaleceń (np. poprzez zakupy centralne koordynowane przez Ministerstwo bądź Centrum Zakupów dla Sądownictwa).
18. Jeśli pandemia miałaby się przedłużać, lub w przyszłości wymiar sprawiedliwości znajdzie się w podobnej sytuacji, procedury powinny uwzględnić aktywne komunikowanie się z szeroko rozumianymi klientami sądów w zakresie medycznych przesłanek wprowadzanych ograniczeń.

Deklaracja CEPEJ: Zasada 3 – Bezpieczeństwo osób¹⁷

Zapewnienie zdrowia i bezpieczeństwa wszystkich pracowników wymiaru sprawiedliwości, a także klientów sądów musi być priorytetem w trakcie i po kryzysie zdrowotnym. Należy wprowadzić środki bezpieczeństwa, aby zachować niezbędną fizyczną odległość na terenie sądu. Wszystkie środki muszą być przygotowane w porozumieniu i jasno wyjaśnione wszystkim zainteresowanym, regularnie oceniane i dostosowywane do nowych okoliczności. Mogą wymagać dodatkowych inwestycji w infrastrukturę sądową.

¹⁷ CEPEJ Declaration: *Lessons learnt and challenges...*, *op. cit.*

Nowa poczta elektroniczna

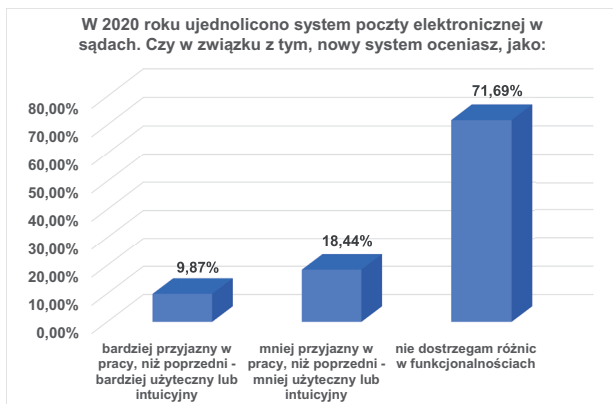
W 2020 r. wdrożono nową scentralizowaną pocztę w oparciu o rozwiązanie Microsoftu. Przed zmianą poczta e-mail sędziów była zarządzana w zróżnicowany sposób. W niektórych sądach zdecydowano się na rozwiązania dedykowane (kupowane tylko dla tego sądu) i zarządzane z poziomu serwerów sądowych. Inne stosowane w sądach rozwiązanie stanowił wybór dostawcy zewnętrznego, którego rozliczalność np. z poufności, kopii zapasowych i poziomu gwarantowanych usług¹⁸ była zróżnicowana, a przez to – ograniczona.

Wdrożenie centralnej poczty ma liczne zalety funkcjonalne jak np. możliwość koordynacji spotkań, wysyłania zaproszeń (w tym zaproszeń z Outlooka z linkiem do adresu rozprawy zdalnej na Teamsach), szybkość reagowania na incydenty bezpieczeństwa, itd. Jednak wdrożenie nowego systemu pocztowego skorelowało się w czasie z innymi źródłami istotnie ograniczającymi zaufanie do Ministerstwa Sprawiedliwości.¹⁹ W tej sytuacji w środkach spo-

¹⁸ Umowa o gwarantowanym poziomie świadczenia usług – z ang. *Service Level Agreement* (SLA) mówi np. o czasie dostępności oraz akceptowalnym przez strony ewentualnym czasie niedostępności usług. I tak SLA na poziomie 99% umożliwi wykonalcy przerwę (spowodowaną np. awarią) w dostarczaniu usługi poczty email aż przez 3,5 dnia w ciągu roku. Podwyższenie SLA do poziomu 99,95% zmniejsza niedostępność do poziomu kilku godzin rocznie.

¹⁹ O których szerzej w Raporcie: *Obietnice a rzeczywistość ...*, *op. cit.*, w części: Obsada.

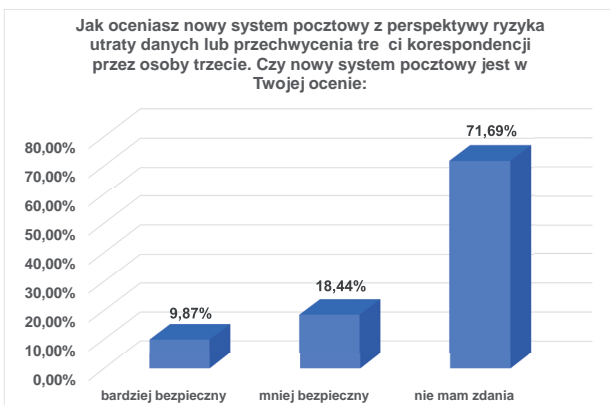
łącznego przekazu²⁰ oraz w mediach społecznościowych pojawiły się wątpliwości dotyczące intencji i możliwości technicznych, jakie daje system scentralizowany. Wątpliwości te, jak się wydaje, udało się Departamentowi Informatyzacji i Rejestrów Sądowych MS rozwiązać. Wdrożenie ogólnopolskiej poczty elektronicznej dla pracowników sądownictwa należy uznać za jeden z większych projektów informatycznych, choć na poziomie funkcjonalnym dla użytkowników może nie być tak dostrzegalny jak inne przedsięwzięcia informatyczne w dziale sprawiedliwość.

Pomimo nowego systemu ponad 70% respondentów nie dostrzeża różnic funkcjonalnych. Jako bardziej przyjazny w pracy (użyteczny lub intuicyjny) ocenia nową pocztę niecałe 10% respondentów. Ponad 18% uczestników badania gorzej ocenia nowy system. Taki sam wynik pokazuje pytanie dotyczące ryzyka

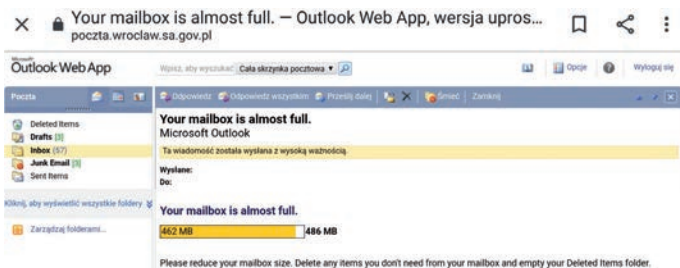
²⁰ Np. <https://rp.pl/Sedziowie-i-sady/307289919-Sluzbowe-e-maile-sedziow-pod-nadzorem-Ministerstwa-Sprawiedliwosci-Resort-zaprzcza.html> oraz <https://rp.pl/Sedziowie-i-sady/310079899-Sedziowie-boja-sie-ze-ich-e-maile-beda-sprawdzane-w-Ministerstwie-Sprawiedliwosci.html>.

utruty danych lub przechwycenia treści korespondencji przez osoby trzecie. Taka sama wartość odpowiedzi w obu pytaniach może odzwierciedlać ogólny stosunek do zmian systemu pocztowego, a co za tym idzie postrzeganie systemu jako godnego zaufania do celów służbowych. W ocenie autorów raportu intencja unifikacji systemu pocztowego i centralne zarządzanie aktualizacjami oraz bezpieczeństwem jest na gruncie dobrych praktyk informatycznych działaniem właściwym. Jednak czas jego wdrożenia – w tym głównie podczas eskalacji tematów konfliktowych w wymiarze sprawiedliwości oraz początkowo nieprecyzyjna komunikacja nie pozwoliły na obiektywne docenienie walorów tego rozwiązania.

Wraz z nowym systemem pocztowym pojawiły się problemy wcześniej rozwiązane lub zarządzane w sposób rozproszony w poszczególnych sądach, w związku z tym przed zmianą były one niedostrzegalne dla części sędziów. Źródłem problemów podczas pandemii okazała się domyślna wielkość skrzynki pocztowej, którą ustawiono na 480 MB (niecałe 0,5 GB). O ile do samej komunikacji

taka wielkość może być odpowiednia, o tyle w przypadku pracy zdalnej i częstej konieczności przesyłania skanów dokumentów jest to wielkość nieadekwatna do potrzeb wymiaru sprawiedliwości. Sędziowie otrzymują korespondencję o charakterze administracyjnym, tj. w postaci zeskanowanych dokumentów papierowych, z których każdy może mieć kilka megabajtów objętości. Nawet kasując zbędne czy nieistotne pisma, przy zachowaniu maili mogących przydać się w przyszłości, łatwo o przepełnienie skrzynki.

Rekomendacje:

19. Upowszechnić wśród pracowników wymiaru sprawiedliwości możliwości funkcjonalne i użytkowe, jakie daje nowa – scentralizowana poczta elektroniczna (w szczególności w formie instrukcji, poradników oraz samokształceniowych krótkich szkoleń zdalnych, które umożliwią wykorzystanie możliwie szerokiego wachlarza funkcjonalności nowego systemu).
20. Zwiększyć domyślną objętość skrzynki pocztowej pracowników sądów do preferowanej objętości 2 GB lub początkowo przynajmniej do 1 GB.
21. Wyjaśnić pracownikom i klientom wymiaru sprawiedliwości, w jaki sposób dane są chronione w nowym systemie pocztowym, np. za pomocą jakich procedur i mechanizmów z zakresu ograniczeń dostępu logicznego chroniony jest dostęp do skrzynek pocztowych poszczególnych sędziów. Celowe wydaje się opracowanie wspólnego stanowiska w tej sprawie Centrum Kompetencji i Informatyzacji Sądownictwa we Wrocławiu, Departamentu Cyberbezpieczeństwa, Departamentu Informatyzacji Rejestrów Sądowych MS oraz Inspektora Ochrony Danych w Ministerstwie.

Posiedzenia niejawne

Jednym z filarów aksjologicznych wymiaru sprawiedliwości w demokratycznych państwach prawa jest jawność posiedzeń sądu. Przejrzystość, która z jawności wynika przekłada się na rozliczalność społeczną i publiczną sądów. Umożliwia obiektywną ocenę przebiegu rozprawy przez obywatelki i obywateli lub organizacje ich reprezentujące. W poprzednich rozdziałach omówiono ograniczenia dotyczące odległości pomiędzy uczestnikami postępowania, problemy lokalowe sądów, trudności techniczne w realizacji rozpraw zdalnych. Te przesłanki spowodowały, że Ministerstwo Sprawiedliwości kształtując wytyczne i rekomendacje dla sądów, jak również prezesi sądów stali przed dylematem, z jakim nie spotkał się wcześniej polski wymiar sprawiedliwości. Dylemat ten można zdefiniować następująco: czy utrzymać zasadę rozstrzygania spraw na posiedzeniach jawnych jako podstawowy paradygmat działania sądownictwa, czy część spraw rozstrzygać na posiedzeniach niejawnych, bez szkody dla praw uczestników postępowania²¹. Zadaliśmy sędziom pytanie, czy w stosunku do

²¹ Art. 15 zzs1 ust. 1 pkt. 2 ustawy z 2.3.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 374 ze zm. wyn. z Dz.U. z 2020 r. poz. 875 oraz Dz.U. z 2021 r. poz. 1090) w brzmieniu obowiązującym od 16.5.2020 r. do 3.7.2021 r.: „przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, jeżeli uzna rozpoznanie sprawy za konieczne, zaś przeprowadzenie wymaganych przez ustawę rozprawy lub posiedzenia jawnego mogłoby wywołać nad-

2019 r. zrealizowali więcej posiedzeń niejawnych niż w 2020 r. Nie określaliśmy przy tym skali tego zagadnienia, tylko samoocenę jego postrzegania przez respondentów²².

Ponad połowa respondentów wskazała, że zrealizowano więcej posiedzeń niejawnych, a 1/3 – że liczba spraw niejawnych jest porównywalna do stanu poprzedniego.

Naturalną konsekwencją różnic w sposobie prowadzenia spraw karnych i cywilnych, w szczególności różnic pomiędzy konkretnymi

miernie zagrożenie dla zdrowia osób w nich uczestniczących i nie można przeprowadzić ich na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, a żadna ze stron nie sprzeciwiła się przeprowadzeniu posiedzenia niejawnego w terminie 7 dni od dnia doręczenia zawiadomienia ich o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne; w przesyłanym zawiadomieniu należy pouczyć stronę niezastępowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej o prawie i terminie do złożenia sprzeciwu”.

²² Sędziowie określali tylko, czy w ich ocenie posiedzeń niejawnych było więcej, czy mniej, ale nie określali o ile jest ich więcej lub mniej.

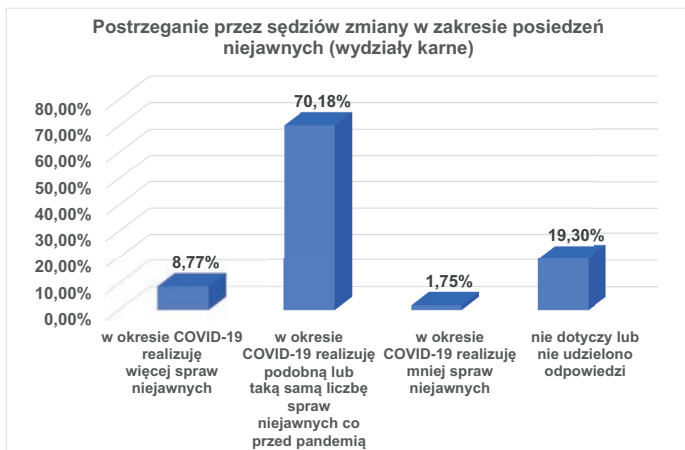
repertoriami, jest dysproporcja wyniku zależnie od wydziału, w jakim orzeka respondent. I tak cywiliści w ponad 70% wskazali, że realizują więcej spraw niejawnych.

Kodeks postępowania cywilnego znajdujący zastosowanie w sprawach cywilnych i rodzinnych po ostatnich nowelizacjach (zwłaszcza z 2019 r.) daje szerokie możliwości procedowania na posiedzeniach niejawnych, co jest aktualnie wykorzystywane i skutkuje brakiem konieczności wyznaczania rozprawy (wyroki, postanowienia dowodowe na posiedzeniu niejawnym, pisemne przesłuchanie). Ponadto na posiedzeniach niejawnych załatwiane są sprawy rodzinne z zakresu postępowania nieprocesowego, co do których brak jest konieczności wyznaczania rozprawy, a które w przeszłości były rozpoznawane na rozprawach. Istniejące narzędzia kodeksowe znalazły szerokie zastosowanie od 2020 r. W świetle powyższego istnieje możliwość odebrania od strony oświadczenia

na piśmie i niezwłocznego podjęcia decyzji procesowej na posiedzeniu niejawnym²³.

Część spraw była kierowana przy braku sprzeciwu stron na posiedzenie niejawne na podstawie „Tarczy Antykryzysowej” z marca 2020 r.²⁴.

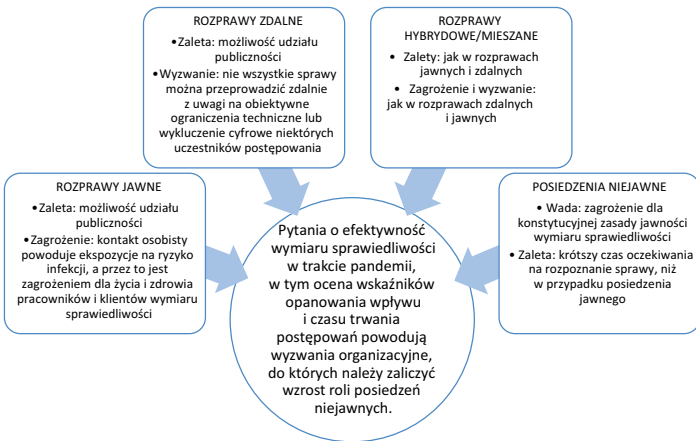
W przypadku wydziałów karnych niecałe 9% respondentów potwierdziło większą liczbę rozpraw niejawnych, podczas gdy 70% zaznaczyło brak zmian w tym zakresie.

²³ Por. stanowisko <https://iustitia.pl/dzialalnosc/opinie-i-raporty/3129-stanowisko-zarzadu-ssp-iustitia-w-sprawie-niektorych-rozwiazan-wprowadzonych-ustawa-z-dnia-13-06-2019-r-o-zmianie-ustawy-kodeks-postepowania-cywilnego-oraz-niektorych-innych-ustaw-ud-309>.

²⁴ Art. 15 z z s¹ ust.1 pkt 2) ustawy z 2.3.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 374).

Wysoki odsetek odpowiedzi (37,66%) takich samych lub mniej-
szej liczby posiedzeń niejawnych jest konsekwencją tego, że sędzio-
wie kierowali sprawę na rozprawę, która determinowała jawność.

Źródła dylematów związanych z wyborem posiedzenia niejaw-
nego ilustruje poniższy schemat:

Zgodnie z przepisami KPC możliwość wydania wyroku w sprawie cywilnej na posiedzeniu niejawnym zachodzi w dwóch sytuacjach: gdy pozwany uznał powództwo lub gdy po złożeniu przez strony pism procesowych i dokumentów sąd uzna – mając na względzie całokształt przytoczonych twierdzeń i zgłoszonych wniosków dowodowych – że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne. Niemniej rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest niedopuszczalne, jeżeli strona złożyła w pierwszym piśmie procesowym wniosek o przeprowadzeniu rozprawy, chyba że pozwany uznał powództwo.

Od 16.5.2020 r. do 3.7.2021 r. na podstawie przepisu szczególnego, zawartego w tzw. „Tarczy Antykryzysowej”²⁵ z marca 2020 r. wprowadzono m.in. możliwość rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym, gdy przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego mogłoby wywołać nadmierne zagrożenie dla zdrowia osób w nich uczestniczących i nie można przeprowadzić ich na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, a żadna ze stron nie sprzeciwiła się przeprowadzeniu posiedzenia niejawnego w terminie 7 dni od dnia doręczenia zawiadomienia ich o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne. A zatem jedynym kryterium obiektywnym jest wyrażenie sprzeciwu przez strony postępowania, i to wniesionego w terminie 7 dni od dnia ich zawiadomienia. Dodatkowo przewidziano również możliwość zamknięcia rozprawy na posiedzeniu niejawnym i wydanie orzeczenia we wszystkich tych sprawach, gdy postępowanie dowodowe zostało przeprowadzone w całości – a sąd odbierze na piśmie od stron stanowiska końcowe (głosy stron) – który obowiązuje nadal w niezmienionym brzmieniu. W dniu 3.7.2021 r. weszła w wspomniana ustawa z 28.5.2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw²⁶. Kluczowe dla naszej analizy są zmiany, które wprowadzono w art. art.: 15zszs¹–15zszs¹¹ tej ustawy.

Przypomnieć należy, że reguły ustanowione jako nadzwyczajne w okresie stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 obowiązują w czasie jednego tych stanów oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich. W omawianej nowelizacji zmieniono również zasady przeprowadzania posiedzeń niejawnych. Obecnie podstawową formą

²⁵ Ustawa z 23.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 374 ze zm. wyn. z Dz.U. z 2020 r. poz. 875 oraz Dz.U. z 2021 r. poz. 1090) – art. 15 zszs¹ ust.1 pkt 2 oraz art. 15 zszs².

²⁶ Dz.U. z 2021 r. poz. 1090.

prowadzenia rozpraw są rozprawy zdalne. Dopiero gdy nie będzie możliwości przeprowadzenia posiedzenia zdalnego, a przeprowadzenie posiedzenia w budynku sądu sąd uzna za niekonieczne, sąd może zarządzić posiedzenie niejawne. Do lipca 2021 r. uczestnicy postępowania mogli się sprzeciwić takiej decyzji. Od omawianej zmiany strony nie mają już możliwości wyrażenia wiążącego sąd sprzeciwu²⁷.

Pomimo iż intencja legislacyjna nowelizacji (obowiązującej od 3.7.2021 r.) była taka, by najpierw wyznaczyć termin rozprawy zdalnej, następnie – gdy tej nie można przeprowadzić – przeanalizować możliwość przeprowadzenia rozprawy stacjonarnej, a dopiero w trzecim etapie przeprowadzenia posiedzenia niejawnego²⁸ – kierować sprawę na posiedzenie niejawne, to jednak brak sprzeciwu stron rodzi przestrzeń do arbitralnej decyzji sądu²⁹, a przede wszystkim pozbawia strony możliwości wniesienia wiążącego dla sądu sprzeciwu co do skierowania sprawy na posiedzenie niejawne i jest oczywiście niezgodne z art. 45 Konstytucji RP.

Badanie, które przeprowadziliśmy dotyczyło stanu sprzed omawianej powyżej nowelizacji.

Rekomendacja:

22. Upowszechnić wśród sędziów standardy konstytucyjne i konieczność samoograniczenia się w zakresie wykorzystania prawnych mechanizmów posiedzeń niejawnych oraz respektowania stanowiska stron co do rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym.

²⁷ Opinia SSP „Iustitia” zob. <https://iustitia.pl/dzialalnosc/opinie-i-raporty/4114-opinia-stowarzyszenia-sedziow-polskich-iustitia-o-projekcie-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-postepowania-cywilnego-oraz-niektorych-innych-ustaw>.

²⁸ Memorandum w sprawie prawa obywatela do sądu zob. <https://iustitia.pl/83-komunikaty-i-oswiadczenia/4187-apel>.

²⁹ Rekomendacje SSP „Iustitia” zob. <https://iustitia.pl/dzialalnosc/opinie-i-raporty/4195-rekomendacje-stowarzyszenia-sedziow-polskich-iustitia-w-sprawie-stosowania-przepisow-ustawy-z-dnia-28-maja-2021-r-o-zmianie-ustawy-kodeks-postepowania-cywilnego-oraz-niektorych-innych-ustaw-dz-u-z-2021-r-poz-zmkpc2021>.

Deklaracja CEPEJ: Zasada 2 – Dostęp do wymiaru sprawiedliwości³⁰

Podczas pandemii zamknięcie sądów może być konieczne w celu ochrony zdrowia i bezpieczeństwa pracowników wymiaru sprawiedliwości i użytkowników sądów. Należy to robić w sposób ostrożny i proporcjonalny, ponieważ prowadzi to do istotnego ograniczenia dostępu do wymiaru sprawiedliwości, co jest podstawową zasadą praworządności.

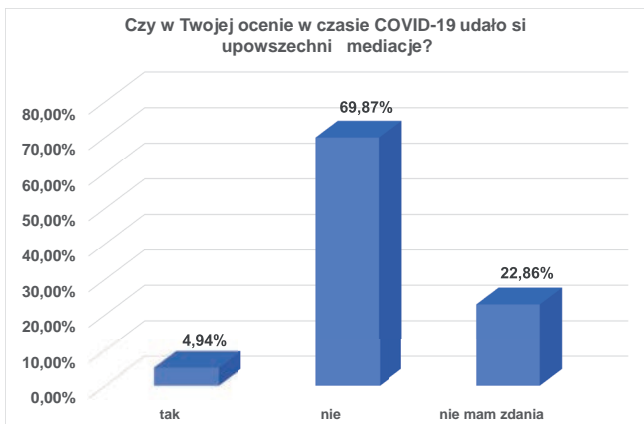
Publiczna służba wymiaru sprawiedliwości musi być utrzymana w jak największym stopniu, w tym zapewnienie dostępu do wymiaru sprawiedliwości za pomocą alternatywnych środków, takich jak usługi on-line lub wzmocnienie dostępu do informacji za pośrednictwem sądowych stron internetowych i innych środków komunikacji (telefon, e-mail itp.).

Lepsze konsultacje i koordynacja ze wszystkimi pracownikami przestrzeni sprawiedliwości (w tym prawnikami, komornikami, mediatorami i służbami socjalnymi) pomogą zapewnić dobry poziom dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

Wszystkim użytkownikom należy zapewnić dostęp do wymiaru sprawiedliwości, ale w czasie kryzysu zdrowotnego szczególną uwagę należy poświęcić grupom szczególnie narażonym, które są jeszcze bardziej zagrożone tą sytuacją. W związku z tym systemy sądowe powinny traktować priorytetowo sprawy dotyczące tych grup, takie jak przypadki przemocy domowej, w szczególności wobec kobiet i dzieci, z udziałem osób starszych lub niepełnosprawnych, lub dotyczące poważnej sytuacji ekonomicznej. (...)

³⁰ CEPEJ Declaration: *Lessons learnt and challenges...*, op. cit.

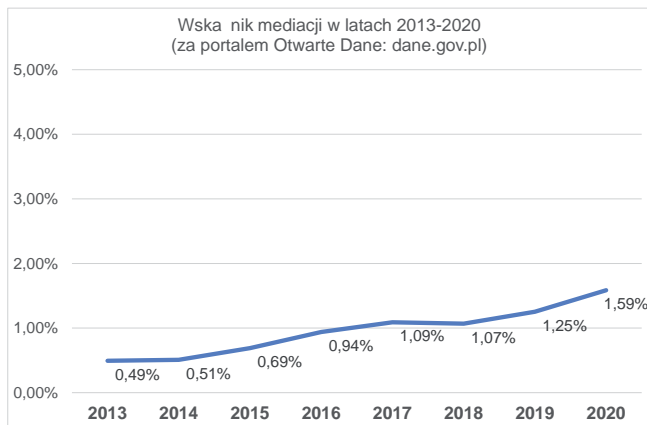
Mediacje

Jedną z rekomendacji MS dotyczyła upowszechnienia alternatywnych metod rozstrzygnięcia sporów, w tym przede wszystkim mediacji. Niespełna 5% respondentów oceniło, że ten cel udało się osiągnąć. Prawie 70% respondentów uznało, że nie zostały upowszechnione mediacje, a 1/5 nie miało zdania.

W wymiarze sprawiedliwości w Polsce analizujemy popularność mediacji za pomocą wskaźnika mediacji, który stanowi iloraz spraw skierowanych do mediacji w stosunku do spraw, w których mediacja może być zastosowana. Wskaźnik ten rok do roku rośnie,

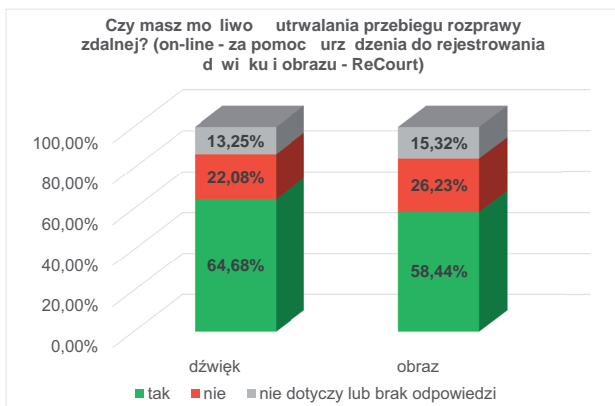
jednak jego wielkość może być dla większości sędziów niezauważalna. W pandemicznym 2020 r. wyniósł on 1,59%, co oznacza, że na każde 1000 spraw, w których można było zastosować mediację, miała ona miejsce w ok. 16 sprawach.

Rekomendacje:

23. Upowszechnić wśród pełnomocników profesjonalnych oraz organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony praw konsumenta lub w obszarze poradnictwa obywatelskiego i poradnictwa prawnego walorów alternatywnych sposobów rozstrzygnięcia sporów.
24. Motywować uczestników postępowania do korzystania z mediacji poprzez zachęty finansowe, w postaci pokrycia kosztów wynagrodzenia mediatora przez sąd przy ograniczeniu zwrotu opłaty sądowej od pozwu, która jest często niższa niż wynagrodzenie mediatora.

ReCourt i Automatyczne Rozpoznawanie Mowy

Jednym z narzędzi informatycznych, które z założenia miały poprawić efektywność realizacji zadań sądów w Polsce miał być system do rejestrowania dźwięku i obrazu ReCourt. System ten został zaprojektowany do operowania nim w sądzie. W momencie stosowania rozpraw zdalnych powstał problem, który polegał na niekompatybilności z systemami wykorzystywanymi do przeprowadzania rozpraw zdalnych. Podczas rozpraw zdalnych pojawiały się też inne problemy techniczne. I tak prawie 65% respondentów zadeklarowało możliwość rejestrowania dźwięku, podczas gdy 20% sędziów miało z tym

problem. Z kolei obraz udało się zarejestrować w sprawach zdalnych ponad 58% sędziom, podczas gdy prawie 1/4 to się nie udało.

W 2017 r. Ministerstwo Sprawiedliwości przedstawiło koncepcję projektu Automatycznego Rozpoznawania Mowy (ARM). Był to projekt długo oczekiwany przez osoby zaangażowane lub zainteresowane informatyzacją wymiaru sprawiedliwości. Jako podstawowy cel projektu przyjęto „przyspieszenie realizacji czasochłonnych czynności możliwych do automatyzacji wynikających m.in. z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia”.

W ramach koncepcji projektu istotne były dwa filary tego projektu, tj. transkrypcja z posiedzenia sądu:

- 1) e-protokołu – przebieg posiedzenia jawnego utrwalony za pomocą urządzeń i środków technicznych umożliwiających rejestrację dźwięku albo obrazu i dźwięku;
- 2) e-uzasadnienia – uzasadnienie wyroku sądu przedstawione wyłącznie w formie ustnej, bezpośrednio po ogłoszeniu wyroku, utrwalone za pomocą urządzeń i środków technicznych umożliwiających rejestrację dźwięku albo obrazu i dźwięku.

System miał uwzględniać następujące komponenty:

- 1) Automatyczna transkrypcja zapisów cyfrowych (ARM);
- 2) Wsparcie Centralnego Portalu Transkrypcyjnego (CPT);
- 3) System dyktowania pism (desktop).

Komponent ARM został zrealizowany w ramach projektu z Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa na lata 2014–2020, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej. W opisie projektu znajdujemy więcej szczegółów na temat oczekiwanych walorów użytkowych.

Zgodnie z wnioskiem o dofinansowanie projektu:

„W ramach usługi przewidziane są następujące funkcjonalności:

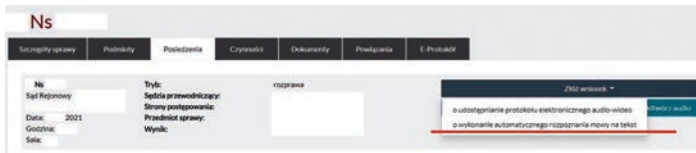
- a) automatyczna transkrypcja ustnego uzasadnienia adresowana do osób sporządzających transkrypcję – zakłada się, że dzięki

- tej funkcjonalności możliwe będzie samodzielne automatyczne transkrybowanie dźwięku utrwalonego w postaci cyfrowej na wniosek uczestnika postępowania. Osoba sporządzająca transkrypcję będzie zobowiązana do korekty tekstu, którego nie udało się prawidłowo przetranskrybować. (...);
- b) wsparcie sędziów sądów powszechnych w zakresie sporządzania pism sądowych – zakłada się, że interesariusze ci będą dyktować treść mającą znaleźć się w dokumencie wytworzonym w ramach postępowania sądowego. W ramach przykładu wskazać należy na możliwość dyktowania tekstu uzasadnienia, zarządzenia, postanowienia, streszczenia zawartości akt, przytaczanie opinii biegłego. Ponadto zakłada się możliwość udostępnienia na sali sądowej oprogramowania, w celu rzeczywistego transkrybowania tekstu wygłoszonego podczas rozprawy, tak aby sędzia miał możliwość bieżącej kontroli jakości tekstu transkrybowanego, co ułatwi również końcową pracę osób sporządzających transkrypcję, dzięki sprawdzeniu jej jakości;
- c) transkrypcja przy wykorzystaniu modułu ARM adresowana dla obywateli tj. uczestników postępowania sądowego, w tym przedsiębiorców – funkcjonalność ta względem obywateli będzie polegać na możliwości dokonania na wniosek automatycznej transkrypcji ustnego uzasadnienia pliku udostępnionego w Portalu Informacyjnym. (...)³¹.

Uczestnicy postępowania mają możliwość złożenia wniosku o wykonanie automatycznego rozpoznawania mowy. Sędziowie również powinni mieć taką możliwość, ale nie zawsze tak się dzieje. Czasem wymagane jest złożenie zapytania o ww. funkcjonalność do administratora systemów. W przypadku uczestnika postępowania

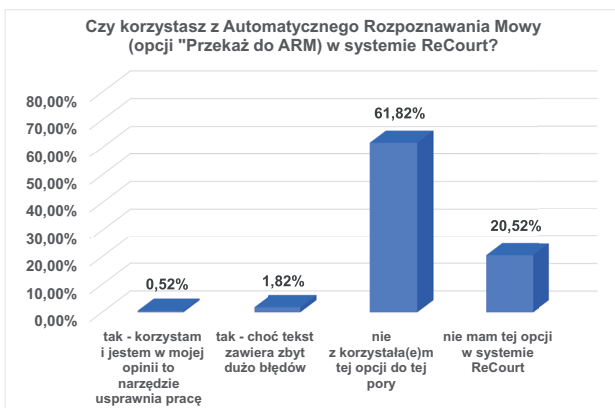
³¹ Niepubl. – fragment wniosku o dofinansowanie projektu został przekazany jednemu z autorów niniejszego Raporty w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej. Nie został podany jednoznaczny identyfikator projektu (tzw. suma kontrolna).

wniosek składa się on-line za pomocą kilku kliknięć, co ilustruje poniższy przykład:

Tym samym pozornie można by uznać, że projekt został zrealizowany, funkcjonalności zostały użytkownikom dostarczone, więc powinny realnie wpłynąć na efektywność wymiaru sprawiedliwości w obszarze proceduralnym, tj. tworzenia protokołu i uzasadnienia.

Jednak w naszym badaniu tylko 0,5% uczestników potwierdziło walory użytkowe tego systemu. Ponad trzykrotnie więcej sędziów wskazało, że wykorzystało to narzędzie, ale zawiera ono zbyt wiele błędów. Ponad 60% respondentów nie korzystało z tego narzędzia, a ponad 1/5 nie wie jak je znaleźć.

Co do zasady mechanizmy uczenia się takich systemów jak rozpoznawanie mowy mają charakter rozwojowy. Oznacza to, że system uczy się na bazie otrzymanego materiału i powinien popołniać coraz mniej błędów wraz z coraz większą liczbą nagranych materiału z rozpraw. Jednak jakość tego, co wraca do sędziów lub uczestników postępowania jest na tyle niska, że nie spełnia głównego oczekiwania dotyczącego usprawniania protokołów i uzasadnień. Walor takiego systemu powinien polegać na tym, że czas poprawiania tekstu automatycznego jest krótszy i sam proces jest mniej uciążliwy niż przepisanie tekstu z nagrania audio przez pracownika sądu. Jedną z przyczyn niepowodzenia systemu ARM jest więc paradoks, że system uczenia maszynowego wymaga masowego materiału źródłowego, a jego potencjalni dostawcy rezygnują z jego wykorzystania z uwagi na wcześniejsze złe doświadczenia.

Przykład ARM w praktyce – perspektywa sądu

Poniżej zilustrowano przykłady transkrypcji z 2021 r. (cyt.):

- *centrum przejdzie chwilowo dobry ustaleń prawnych buddystą ułatwił poozostały zakresie papież przeżył podstawą powództwa o podwyższenie alimentów*
- *do czego utwory bitch niebo niemal nie ma równości ... ma Hamas fuj ty swój zawód prób była*
- *rozstrzygnięcia o żądaniu opartym na artykule stłuczek iście 8 Karol wymaga porównania sam porównania stanu istniejącego w dacie uprawomocnienia wyroku zasądającego alimenty ze stanem istniejącym w dacie orzekania paliw zmianie kolejne przepisy jak mówiącą o obowiązku alimentacyjnym*

Z powyższego wynika, że aby protokół miał walor poprawnie językowo zredagowanego dokumentu, należy ponownie odsłuchać nagranie, aby uzupełnić wątpliwe słowa lub poprawnie rozpocząć i zakończyć zdanie. Wiele słów wymaga poprawy stylistycznej i ortograficznej. W zdaniach trzeba ręcznie wprowadzić dużą literę

otwierającą zdanie i odpowiedni znak przystankowy, zamykającą zdanie.

Co więcej, sam system zniechęca użytkowników do korzystania z niego. Zarówno na poziomie wnioskowania o ARM (dla uczestników postępowania), jak również w dokumencie będącym wynikiem tego procesu użytkownik otrzymuje komunikat:

UWAGA! Dokument stanowi wynik automatycznego rozpoznania mowy na tekst. Jego jakość jest zależna od warunków w jakich zarejestrowane zostało nagranie (akustyka sali rozpraw, dźwięki i szumy zewnętrzne, niewyraźna mowa, nakładające się głosy, lokalizacja mikrofonu względem mówiącego itp.). Wynik automatycznego rozpoznania mowy nie jest transkrypcją w rozumieniu obowiązujących przepisów.

Oznacza to, że podczas składania wniosku o ARM oraz podczas lektury otrzymanego dokumentu użytkownik nie powinien zbyt wiele oczekiwać w zakresie jakości. Powyższe skutecznie zniechęca sędziów do korzystania z tego narzędzia.

Wdrożenie ARM w sądownictwie było przedmiotem kontroli przez Najwyższą Izbę Kontroli. W Wystąpieniu Pokontrolnym znajduje się następująca konstatacja:

Trzech z czterech sędziów wygłaszających ustne uzasadnienie wyroków poddanych oględzinom wskazało, że nie wykorzystywali systemu ARM w swojej pracy nad treścią ustnego uzasadnienia wyroku. Dodali również, że w swojej codziennej pracy nie wykorzystywali tego systemu. Jak wynikało także z przeprowadzonych oględzin instalacji oprogramowania ARM na stacjach roboczych oraz służbowych komputerach przenośnych użytkowanych przez sędziów zatrudnionych w Sądzie Apelacyjnym we Wrocławiu, oprogramowanie ARM zainstalowane zostało na 12 z 56 urządzeń³².

³² Wystąpienie pokontrolne Najwyższej Izby Kontroli – Delegatury we Wrocławiu nr P/19/038, Realizacja projektów informatycznych mających na celu usprawnienie wymiaru sprawiedliwości, znak LWR.410.023.01.2019 z 10.3.2020 r., s. 37.

Drugim czynnikiem mogącym wpłynąć na niską jakość automatycznie rozpoznanej mowy, którego autorzy powyższego Raportu nie są w stanie zweryfikować, jest nieadekwatna do oczekiwanych jakości algorytmów, które odpowiadają za skuteczność przekładu nagrań na tekst. Jest to kwestia jakości oprogramowania zamówionego w ramach omówionego wyżej europejskiego projektu. Zgodnie z informacjami publicznymi, jakie autorzy Raportu otrzymali z Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, za wdrożenie ARM firma Comarch miała otrzymać zgodnie z umową nr 26/2018/A zawartą w dniu 11.4.2018 r. we Wrocławiu wynagrodzenie w wysokości 11 048 752,39 zł.

Stosownie do wyjaśnień otrzymanych z Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu³³, *usługa automatycznego rozpoznawania mowy na tekst jest wykorzystywana w trzech obszarach³⁴:*

1. *W procesie transkrypcyjnym, gdzie wynik automatycznego rozpoznania mowy na tekst stanowi materiał do dalszej korekty manualnej przez transkrybenta przy użyciu systemu informatycznego – Program Korekcyjny.*

2. *Jako narzędzie wspierające dla sędziów w trakcie przygotowywania (dyktowania) treści dokumentów – system informatyczny ARM Desktop.*

3. *Jako usługa dedykowana dla obywateli umożliwiająca wykonanie automatycznego rozpoznania mowy na tekst, z nagrań protokołu elektronicznego, dostępnych na Portalu Informacyjnym Sądów Powszechnych.*

³³ Pismo znak PO-061-170/21 z 24.4.2021 r.

³⁴ W ramach struktury SA we Wrocławiu podmiotem odpowiedzialnym za ARM jest Centrum Kompetencji i Informatyzacji Sądownictwa.

Przykład ARM w praktyce – perspektywa uczestnika postępowania

W trakcie prac nad raportem przeanalizowaliśmy możliwość składania wniosku o ARM przez uczestnika postępowania w jednym z większych sądów rejonowych (w mieście wojewódzkim). Wniosek uczestnika postępowania poskutkowało wydaniem zarządzenia, umieszczonego w Portalu Informacyjnym, w którym sędzia referent prosił kierownika sekretariatu o ustalenie:

- *w jaki sposób wniosek [o ARM] wpłynął do Sądu i skąd został pobrany w celu dołączenia do akt;*
- *czy w Sądzie funkcjonuje program który umożliwia zrealizowanie „Wniosku o wykonanie automatycznego rozpoznania mowy na tekst”, jeśli tak to jak wygląda realizacja takiego wniosku.*

Ponieważ uczestnik postępowania znał odpowiedzi na pytania, a treść zarządzenia została umieszczona w Portalu, to niezwłocznie e-mailem przysłał zrzut ekranu z wnioskiem ARM w Portalu Informacyjnym i informacjami na temat tego systemu. W odpowiedzi na korespondencję elektroniczną wydano kolejne zarządzenie i na jego podstawie zawiadomienie do uczestnika postępowania:

- *[Sąd] zawiadamia, że wszelkie pisma procesowe i wnioski należy składać pisemnie z własnoręcznym podpisem. Przysyłane maile nie czynią zadość formie procesowej przewidzianej prawem oraz (...)*
- *Odpowiedź ma być zwięzła i zrozumiała.*

Zarówno z badania ankietowego jak również podanych przykładów wynika, że pomimo formalnego wdrożenia projektu ARM, wartego ok. 11 mln zł, system ten jest mało popularny. Przyczyna ww. stanu rzeczy leży zarówno w braku świadomości jego istnienia przez głównych interesariuszy, jak również w niskiej skuteczności rozpoznawania mowy.

W ocenie autorów Raportu prawdopodobnie tylko w pierwszym obszarze osiągnięto znaczące sukcesy projektu. Niska popularność rozwiązania wśród sędziów oraz brak kampanii promocyjnej skierowanej do profesjonalnych pełnomocników i obywateli – uczestników postępowania powoduje, że trudno jest wskazać realny wpływ projektu na efektywność sądownictwa w obszarze przyspieszenia tworzenia protokołów oraz uzasadnień.

Autorzy raportu pozytywnie oceniają próbę zastosowania sztucznej inteligencji i uczenia maszynowego w sądownictwie, co wprowadza Polskę do wąskiego grona kilku państw europejskich, które już takie próby podjęło. Należy mieć świadomość, że specyfika gramatyki i ortografii języka polskiego może utrudniać stworzenie skutecznych narzędzi w obszarze automatycznego rozpoznawania mowy. Niemniej widoczne jest również rozproszenie środków europejskich przeznaczanych na podobne cele w Polsce. Oprócz 11 mln zł przeznaczonych na ARM w resorcie sprawiedliwości, w Województwie Pomorskim w ramach konkursu RPPM.01.01.01-IP.02-22-001/16³⁵ również sfinansowano Opracowanie systemu Automatycznego Rozpoznawania Mowy, gdzie beneficjentem jest VOICELAB.AI, a więc firma, której produkt jest wykorzystywany w projekcie ARM resortu sprawiedliwości. Projekt pomorski otrzymał dofinansowanie w wysokości 4,7 mln zł.

W ocenie autorów Raportu wykorzystanie sztucznej inteligencji i uczenia maszynowego w rozpoznawaniu mowy jest istotnym elementem efektywności sektora publicznego w Polsce. Skuteczne narzędzie z tego obszaru będzie nie tylko służyło wymiarowi sprawiedliwości, ale z równym powodzeniem może być przydatne na innych obszarach funkcjonowania państwa. Szczególnie potrzeba istnienia takiego narzędzia w polskim sektorze publicznym wynika z wdrożenia ustawy o dostępności usług publicznych dla osób ze szczególnymi potrzebami³⁶, które nakłada m.in. na jednostki samorządu terytorialnego zapis z posiedzeń organów stanowiących³⁷. Obecne rozproszenie inicjatyw w tym zakresie w sektorze publicz-

³⁵ Lista wniosków zakwalifikowanych do oceny strategicznej I stopnia, Oś Priorytetowa 1. Komerccjalizacja wiedzy, Działanie 1.1. Ekspansja przez innowacje, Poddziałanie 1.1.1. Ekspansja przez innowacje – wsparcie dotacyjne, konkurs nr RPPM.01.01.01-IP.02-22-001/16 (poprzednio nr RPPM.01.01.01-IZ.00-22-001/16 zgodnie z Regulaminem konkursu).

³⁶ Dz.U. z 2021 r. poz. 1696.

³⁷ Rad gmin, powiatu i sejmików wojewódzkich.

nym utrudnia stworzenie obszernej bazy nagrań, które mogłyby posłużyć do źródeł uczenia maszynowego.

Rekomendacje:

25. Doraźnie: wznowić pracę nad udoskonaleniem drugiego z trzech komponentów projektu ARM dla wymiaru sprawiedliwości, tj. odnoszącego się bezpośrednio do usprawniania spisywania protokołów i uzasadnień.
26. Długofalowo: rozpocząć prace nad projektem ARM dla całego sektora publicznego w Polsce, w tym skoordynować prace na poziomie Kancelarii Prezesa Rady Ministrów oraz Centrum Projektów Polska Cyfrowa – jako podmiotu odpowiedzialnego za realizację programów europejskich dotyczących informatyzacji.

W poszukiwaniu zaginionych pouczeń

W lipcu 2019 r. dokonano zmiany Kodeksu postępowania cywilnego, w ramach której powierzono Ministerstwu Sprawiedliwości zadanie przygotowania wzorów pouczeń w sprawach cywilnych.

Jednak w trakcie pandemii COVID-19 wprowadzono do ustawy z 19.6.2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (tzw. Tarcza 4.0) zmianę w powyższym zakresie.

W art. 56 Tarczy 4.0 wprowadzono zmiany do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw³⁸ w zakresie:

- 1) w art. 1 uchyla się pkt 2;
- 2) w art. 17 uchyla się pkt 2.

W wyniku zmiany zostały uchylone:

- art. 1 pkt 2) o dotychczasowej treści: art. 5 otrzymuje brzmienie:
„§ 1. W razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania niezastępowanym przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub

³⁸ Dz.U. z 2019 r. poz. 1469.

Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych.

§ 2. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wzory pouczeń, których udzielania na piśmie wymaga kodeks, mając na względzie konieczność zapewnienia komunikatywności przekazu.

§ 3. Wzory pouczeń, o których mowa w § 2, wraz z ich tłumaczeniami na języki obce najczęściej wykorzystywane w obrocie z zagranicą Minister Sprawiedliwości udostępnia na stronie internetowej urzędu go obsługującego”;

➤ art. 17 pkt 2) o treści: „art. 1 pkt 2 wchodzi w życie po upływie 12 miesięcy od dnia ogłoszenia”.

W Kodeksie postępowania cywilnego pozostanie zatem treść art. 5 sprzed zmian wprowadzonych nowelizacją KPC z 2019 r.:

„Art. 5 W razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych”.

Zostały derogowane zmiany § 2 i 3, nakładające określone obowiązki na Ministra Sprawiedliwości – przygotowania i udostępnienia wzorów pouczeń (których udzielania na piśmie wymagają liczne przepisy KPC), przystępnych w odbiorze dla przeciętnego obywatela.

Przypomnieć należy, że ustawa z 4.7.2019 r. została opublikowana 6.8.2019 r. Wejście w życie delegacji ustawowej dla ministra sprawiedliwości do wydania rozporządzenia z pouczeniami odroczone o rok. Odroczenie to wiązało się ze stratą dla jakości wymiaru sprawiedliwości. Intencja wprowadzenia ustandaryzowanych i przystępnych pouczeń była taka, by strony w sposób przyjazny szeroko informowano o procedurze, uprawnieniach, obowiązkach

i rygorach ich niedopełnienia. Po wejściu w życie dużej nowelizacji KPC sądy same w sposób zróżnicowany opracowywały pouczenia (każdy sąd, wydział, a czasem i sędzia – inne), nie dysponując przecież oficjalną możliwością skorzystania przy redakcji obszernych i licznych wzorów z fachowej pomocy językoznawców, psychologów czy specjalistów z zakresu upraszczania języka³⁹. Najczęściej pouczenia dla swej zwięzłości i precyzyjności powtarzają uregulowania kodeksowe, przez co są dla większości czytelników trudne w odbiorze. Urzędowe wzory pouczeń są nadal bardzo oczekiwane. Dobre pouczenia to element tzw. sprawiedliwości proceduralnej.

Dynamika prac parlamentarnych w trakcie pandemii – w tym uchwalanie ustaw głównie poprzez zdalny udział parlamentarzystów w posiedzeniach obu izb – utrudniało szczegółową analizę procedowanych zmian. Dlatego podczas prac nad Tarczą 4.0 umknął być może standard wynikający z *Zasad technik prawodawczych*, które stanowią w § 18 ust. 1, że „Przedmiot ustawy określa się możliwie najzwięźle, jednakże w sposób adekwatnie informujący o jej treści”⁴⁰.

Inicjator zmiany legislacyjnej polegającej na zwolnieniu ministra sprawiedliwości z przygotowania wzoru pouczeń nie uzasadnił jak zaproponowane zmiany miałyby wpłynąć na dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom.

Szczególnie zaskakujący w powyższym zagadnieniu jest fakt, że do marca 2021 r. w Ministerstwie Sprawiedliwości było oddelegowanych 164 sędziów⁴¹. Ideą delegacji do MS jest wsparcie ministra

³⁹ Z ang. *plain language*.

⁴⁰ Rozporządzenie Prezesa RM z 20.6.2002 r. w sprawie Zasad techniki prawodawczej (t. jedn.: Dz.U. z 2016 r. poz. 283).

⁴¹ Lista sędziów sądów powszechnych delegowanych do pełnienia czynności administracyjnych w MS zob. <https://gov.pl/web/sprawiedliwosc/sedziowie-delegowani>, stan na: 31.3.2021 r.

w realizacji jego zadań w kształtowaniu ram prawnych i administracyjnych skutecznego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Choć delegacje poza sądy powszechne są jedną z przyczyn obniżonej efektywności wymiaru sprawiedliwości, a w samych sądach powszechnych jest ponad 1000 nieobsadzonych etatów⁴², to przywołana intencja od lat stanowi refren kolejnych ministrów o celowości delegacji sędziowskich do Ministerstwa Sprawiedliwości. To właśnie wieloletnie doświadczenie orzecznicze i praktyka stosowania Kodeksu postępowania cywilnego i Kodeksu postępowania karnego daje przewagę merytoryczną sędziów delegowanych nad zatrudnionymi w Ministerstwie członkami korpusu służby cywilnej, wśród których są doświadczeni legislatorzy. Dlatego powierzenie zadania opracowania dostępnych dla obywateli pouczeń była naturalną konsekwencją nowelizacji KPC z 2019 r. Już brak złożenia projektu rozporządzenia wykonawczego wraz z projektem ustawy oraz odsunięcie w czasie tej zmiany było niepokojące, a całkowita rezygnacja z tego zadania stawia pod znakiem zapytania sens delegacji sędziów, którzy mogliby poprzez swoją wiedzę i doświadczenie poprawić sprawiedliwość proceduralną w całym kraju, a jakoby ze względu na „dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom w trakcie pandemii” nie mają okazji tego zrobić.

Rekomendacje:

27. *De lege ferenda*: przywrócić obowiązek opracowania przystępnych pouczeń w sprawach cywilnych, np. w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości.
28. Ponowić prace nad opracowaniem przystępnych pouczeń w sprawach cywilnych sformułowanych jasnym i prostym językiem.

⁴² Szerzej o tym zagadnieniu zob. Raport: Obietnice a rzeczywistość..., *op. cit.*

Deklaracja CEPEJ: Zasada 7 – Sprawiedliwość przyszłości⁴³

Pandemia COVID-19 była również okazją do wprowadzenia innowacyjnych praktyk w sytuacjach kryzysowych. Należy opracować strategię transformacji dla sądownictwa, aby czerpać korzyści z nowo wdrożonych rozwiązań. Należy ponownie rozważyć niektóre aspekty tradycyjnego funkcjonowania sądów (stosunki z mediami, stopień wykorzystania nowych technologii, zwiększone korzystanie z alternatywnych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji).

Do transformacji sądownictwa na przyszłość należy podchodzić pozytywnie i zawsze z poszanowaniem praw podstawowych gwarantowanych w Europejskiej Karcie Praw Człowieka. Właściwe byłoby również utrzymanie niezbędnego dialogu między wszystkimi podmiotami wymiaru sprawiedliwości i skorzystanie z nowych relacji stworzonych podczas obecnego kryzysu zdrowotnego między sędziami, prokuratorami, personelem sądowym, prawnikami, funkcjonariuszami organów ścigania, notariuszami, mediatorami i ekspertami.

⁴³ CEPEJ Declaration: *Lessons learnt and challenges...*, op. cit.

Zestawienie rekomendacji

1. Rozpocząć pracę nad jednym, docelowym systemem wsparcia procesów merytorycznych sądownictwa (repertoryjnym) w oparciu o doświadczenia międzynarodowe oraz zebrane oczekiwania sędziów lub zmienić model kontraktacji, tak aby była możliwość egzekwowania wymagań jakościowych, w tym funkcjonalnych, od obecnych dostawców systemów repertoryjnych.
2. Podjąć decyzję kierunkową, czy docelowym dostawcą systemu repertoryjnego dla całego wymiaru sprawiedliwości powinien być podmiot publiczny (jak np. w przypadku ujednoliconego systemu EZD RP, którego dostawcą jest Centralny Ośrodek Informatyki), czy też wyłoniony w drodze konkursu lub dialogu technicznego jeden dostawca, któremu powierzony będzie również rozwój systemu oparty o oczekiwania użytkowników (ang. *UX – User Experience*), jak przykładowo ma to miejsce w systemach ZUS.
3. W przypadku określania priorytetów wymiany sprzętu komputerowego sędziów należy uwzględnić priorytet dla komputerów przenośnych, przy równoczesnym wykorzystaniu rozwiązań umożliwiających bezpieczną i higieniczną wielogodziną pracę z tymi komputerami. W związku z powyższym komputery przenośne powinny być wykorzystywane wraz ze stacjami dokującymi i np. podłączonymi do nich klawiaturami i monitorami, gwarantującymi odpowiedni kąt patrzenia oraz

obciążenie nadgarstków. Ponadto komputery przenośne powinny być zaopatrzone w napędy CD albo doposażone w zewnętrzne napędy – celem odsłuchiwania płyt z nagranyymi rozprawami, wobec sygnalizowanych problemów z dostępem zdalnym do nagrań, umieszczonych na serwerze za pomocą aplikacji re-Court Services.

4. *De lege ferenda*: w porozumieniu z interesariuszami wymiaru sprawiedliwości zdefiniować rodzaje spraw, w których wyroki lub postanowienia mogą być podpisywane elektronicznie.
5. Analogicznie do zmian w KPA należy wdrożyć i upowszechnić kwalifikowaną pieczęć elektroniczną sądu, która umożliwi podpisywanie dokumentów, w tym orzeczeń i postanowień sądu, elektronicznie. Przed ww. zmianą tymczasowym rozwiązaniem mogłoby być szersze (w tym do podpisywania postanowień i orzeczeń) wykorzystanie kwalifikowanego podpisu.
6. Zrealizować analizę bezpieczeństwa przyjętych rozwiązań VPN w całym sądownictwie powszechnym oraz wybrać rozwiązanie o maksymalnym bezpieczeństwie danych.
7. Upowszechnić VPN wśród wszystkich sędziów, a docelowo – wszystkich pracowników sądownictwa.
8. Przy szkoleniach, podręcznikach dla sędziów oraz programach aplikacji sędziowskich należy uwzględnić metodykę przeprowadzenia rozpraw zdalnych oraz hybrydowych. W szczególności istotne jest zapoznanie z narzędziami do przeprowadzania takich rozpraw, jak również skuteczne egzekwowanie samodzielności oraz oceny spójności wypowiedzi uczestników postępowania.
9. *De lege ferenda*: wobec wprowadzenia ostatnio braku obowiązkowego przebywania podczas rozpraw zdalnych sędziego w budynku sądu należy określić minimalne wymagania pozwalające na zachowanie powagi sądu i godności urzędu, dotyczące elementów wystroju pomieszczenia oraz doprecyzować

- kwestie obowiązku lub jego braku noszenia stroju urzędowego przez sędziego, pełnomocnika, prokuratora, wstawania podczas składania przyrzeczenia lub ogłaszania wyroku.
10. *De lege ferenda*: uregulować kwestię rozpraw zdalnych i hybrydowych na poziomie aktów wykonawczych w stosunku do istniejących i planowanych rozwiązań ustawowych.
 11. Zainicjować współpracę Ministerstwa Sprawiedliwości z Kancelarią Prezesa Rady Ministrów – w zakresie rozwoju szerokopasmowego Internetu na tzw. „ostatniej mili”. Zalecenie wynika z faktu, że po likwidacji Ministerstwa Cyfryzacji zadania z zakresu cyfryzacji są obecnie w gestii Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Wskazane w powyższej diagnozie zagadnienia ilustrują, że dostęp do internetu szerokopasmowego ma kluczowe znaczenie dla równości w dostępie do sprawiedliwości, a więc prawa do sądu. Rekomendowane jest zdefiniowanie interwencji w tym obszarze w ramach kolejnej perspektywy finansowej Unii Europejskiej, z której funduszy są realizowane kluczowe projekty infrastrukturalne.
 12. *De lege ferenda*: do czasu pełnego wdrożenia ustawy z 18.11.2020 r. o doręczeniach elektronicznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 2030 ze zm.), uwzględnić prowizorycznie w regulacjach proceduralnych istniejące kanały komunikacji elektronicznej (np. ePUAP, a docelowo obywatel.gov.pl lub <https://gov.pl/web/gov/uslugi-dla-obywatela/>) do możliwości wnoszenia pism procesowych, w preferowanym – edytowalnym (DOCX) lub przynajmniej kopiowalnym (wygenerowanym w edytorze tekstu pliku PDF) formacie.
 13. Upowszechnić wśród sędziów i pełnomocników profesjonalnych przewagę podpisu elektronicznego oraz Podpisu Zaufanego, np. w zakresie waloru dowodowego daty pewnej oraz korzyści z wykorzystaniem kopiowalnych dokumentów elektronicznych.

14. *De lege ferenda*: opracować ramy prawne elektronicznej dokumentacji sądowej oraz zapewnić interoperacyjność docelowego systemu sądowego z Archiwum Dokumentacji Elektronicznej, zarządzanego przez archiwa państwowe.
15. Zewidencjonować istniejące i przyszłe potrzeby archiwalne sądów oraz zapewnić możliwości skutecznego i efektywnego przechowywania i wykorzystywania archiwów spraw sądowych.
16. Rozpocząć prace koncepcyjne nad oczekiwaniami funkcjonalnymi oraz użytkowymi docelowego systemu obsługującego elektroniczną dokumentację sądową. W zakresie poufności i prognoz obciążenia systemu warto w tym zakresie skorzystać z doświadczeń polskiego sektora publicznego w obszarze ochrony zdrowia, gdzie istnieją opracowania funkcjonalne i użytkowe dla elektronicznej dokumentacji medycznej, np. w dyspozycji Centrum e-Zdrowie (d. Centrum Systemów Informatycznych Ochrony Zdrowia – CSIOZ).
17. W ślad za udzielaniem zaleceń, rekomendacji oraz obowiązków – dysponent budżetu dla działu administracji rządowej – sprawiedliwość, którym jest Minister Sprawiedliwości, powinien komunikować sądom źródła finansowania podjętych środków profilaktycznych lub wskazać możliwości organizacyjne realizacji wydanych zaleceń (np. poprzez zakupy centralne koordynowane przez Ministerstwo bądź Centrum Zakupów dla Sądownictwa).
18. Jeśli pandemia miałaby się przedłużać, lub w przyszłości wymiar sprawiedliwości znajdzie się w podobnej sytuacji, procedury powinny uwzględniać aktywne komunikowanie się z szeroko rozumianymi klientami sądów w zakresie medycznych przesłanek wprowadzanych ograniczeń.
19. Upowszechnić wśród pracowników wymiaru sprawiedliwości możliwości funkcjonalne i użytkowe, jakie daje nowa – scen-

- tralizowana poczta elektroniczna (w szczególności w formie instrukcji, poradników oraz samokształceniowych krótkich szkoleń zdalnych, które umożliwią wykorzystanie możliwie szerokiego wachlarza możliwości nowego systemu).
20. Zwiększyć domyślną objętość skrzynki pocztowej pracowników sądów do preferowanej objętości 2 GB lub początkowo przynajmniej do 1 GB.
 21. Wyjaśnić pracownikom i klientom wymiaru sprawiedliwości, w jaki sposób dane są chronione w nowym systemie pocztowym, np. za pomocą jakich procedur i mechanizmów z zakresu ograniczeń dostępu logicznego chroniony jest dostęp do skrzynek pocztowych poszczególnych sędziów. Celowe wydaje się opracowanie wspólnego stanowiska w tej sprawie Centrum Kompetencji i Informatyzacji Sądownictwa we Wrocławiu, Departamentu Cyberbezpieczeństwa, Departamentu Informatyzacji Rejestrów Sądowych MS oraz Inspektora Ochrony Danych w Ministerstwie.
 22. Upowszechnić wśród sędziów standardy konstytucyjne i konieczność samoograniczania się w zakresie wykorzystania prawnych mechanizmów posiedzeń niejawnych oraz respektowania stanowiska stron co do rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym.
 23. Upowszechnić wśród pełnomocników profesjonalnych oraz organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony praw konsumenta lub w obszarze poradnictwa obywatelskiego i poradnictwa prawnego walorów alternatywnych sposobów rozstrzygania sporów.
 24. Motywować uczestników postępowania do korzystania z mediacji poprzez zachęty finansowe, w postaci pokrycia kosztów wynagrodzenia mediatora przez sąd przy ograniczeniu zwrotu opłaty sądowej od pozwu, która jest często niższa niż wynagrodzenie mediatora.

25. Doraźnie: wznowić pracę nad udoskonaleniem drugiego z trzech komponentów projektu ARM dla wymiaru sprawiedliwości, tj. odnoszącego się bezpośrednio do usprawniania spisywania protokołów i uzasadnień.
26. Długofalowo: rozpocząć prace nad projektem ARM dla całego sektora publicznego w Polsce, w tym skoordynować prace na poziomie Kancelarii Prezesa Rady Ministrów oraz Centrum Projektów Polska Cyfrowa – jako podmiotu odpowiedzialnego za realizację programów europejskich dotyczących informatyzacji.
27. *De lege ferenda*: przywrócić obowiązek opracowania przystępnych pouczeń w sprawach cywilnych, np. w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości.
28. Ponowić prace nad opracowaniem przystępnych pouczeń w sprawach cywilnych sformułowanych jasnym i prostym językiem.

Załącznik – Omówienie wytycznych i rekomendacji Ministerstwa Sprawiedliwości w trakcie pandemii COVID-19 (od marca 2020 r. do czerwca 2021 r.)

Pierwsze obostrzenia w związku z epidemią Covid-19 zostały w Polsce zarządzone 12.3.2020 r. Po ponad dwóch miesiącach, tj. 18.5.2020 r. wydano „Wytyczne Ministra Sprawiedliwości i Głównego Inspektora Sanitarnego dla funkcjonowania sądów w trakcie epidemii SARS-CoV-2 w Polsce”. „Wytyczne” uwzględniały omówione niżej zasady, rekomendacje lub zobowiązania:

- w sądzie może przebywać wyłącznie osoba zdrowa;
- w pomieszczeniu, gdzie ma miejsce rozprawa nie powinny przebywać osoby inne niż niezbędne do przeprowadzenia sprawy;
- na rozprawę nie powinno się przynosić zbędnych rzeczy;
- każda osoba powinna korzystać z własnych przyborów;
- można w czasie przerwy opuścić budynek przy zachowaniu przynajmniej 2 m odległości pomiędzy osobami, które korzystają z przerwy;
- w oczekiwaniu na rozprawę należy: przebywać w odległości 2 m od innych osób oraz mieć osłonięte usta i nos;

- na rozprawę można wejść wyłącznie z osłoną na usta i nos;
- osłonę twarzy można zdjąć np. w celu potwierdzenia tożsamości;
- uczestnicy rozpraw powinni zdezynfekować ręce albo założyć rękawiczki;
- preparat do dezynfekcji, w tym do dezynfekcji rąk, albo rękawiczki powinna zapewnić instytucja⁴⁴;
- należy zapewnić możliwość zapoznania się z podstawowymi informacjami dotyczącymi możliwych sposobów zapobiegania zakażeniu koronawirusem;
- zaleca się udostępnić salę odpowiednio większą lub zmniejszyć liczbę osób w sali, jeżeli zapewnienie wymaganej odległości nie jest możliwe;
- należy regularnie dezynfekować powierzchnie często dotykane;
- rekomenduje się regularne wietrzenie pomieszczeń;
- nie należy używać klimatyzacji;
- należy zapewnić dezynfekcję toalet;
- zaleca się wywieszenie instrukcji prawidłowego mycia rąk;
- nie należy używać suszarek do rąk;
- dezynfekcje toalet należy przeprowadzać nie rzadziej niż co 2 godziny;
- zaleca się wyłączenie z użycia przestrzeni i urządzeń samoobsługowych (jak np. automaty z napojami i przekąskami);
- dopuszcza się funkcjonowanie części gastronomicznych (z zachowaniem standardowych ograniczeń);
- rekomenduje się monitoring codziennych prac porządkowych;
- należy dezynfekować miejsca siedzące i powierzchnie dotykowe przed i po każdej rozprawie oraz po każdym przyjęciu interesanta;

⁴⁴ Nie doprecyzowano – prawdopodobnie chodzi o sąd.

- należy pamiętać o dezynfekcji używanego sprzętu (np. klawiatury komputera);
- należy ściśle przestrzegać zaleceń producenta preparatu do dezynfekcji;
- w budynku należy wyznaczyć i przygotować pomieszczenie, w którym można odizolować osobę w przypadku stwierdzenia u niej objawów chorobowych;
- należy poinstruować pracowników odnośnie do zasad dotyczących bezpieczeństwa;
- należy zorganizować wejście na salę rozpraw i miejsca przyjmowania interesantów w sposób uniemożliwiający grupowanie się osób (np. odstępy czasowe) lub wyznaczone obszary poruszania się;
- zaleca się montowanie przegród z pleksi na salach rozpraw;
- zaleca się ograniczenie korzystania z wind;
- w przypadku podejrzenia zakażenia u pracownika/klienta:
 - należy niezwłocznie odizolować i powiadomić stację sanitarno-epidemiologiczną,
 - gdy stan zdrowia na to pozwala – osoba chora powinna udać się do domu transportem indywidualnym,
 - w sytuacji pogarszania się stanu zdrowia osoby należy wezwać pogotowie ratunkowe;
- należy instruować pracowników oraz interesantów, że w przypadku wystąpienia niepokojących objawów nie powinni przychodzić do pracy/ do sądu;
- zaleca się śledzenie informacji GIS oraz MZ;
- należy ustalić listę osób przebywających w tym samym czasie w części/częściach obiektu;
- rekomenduje się pracę zdalną części pracowników;
- zobowiązuje się sądy do zapewnienia osobom zatrudnionym niezależnie od podstawy zatrudnienia maseczki oraz rękawiczki;

- zobowiązuje się sądy do zapewnienia możliwości zachowania odległości między pracownikami co najmniej 1,5 m;
- rekomenduje się organizację pracy z uwzględnieniem systemu zmianowego i rotacyjnego;
- należy ograniczyć do niezbędnego minimum spotkania i narady wewnętrzne; spotkania powinny być przeprowadzane przy otwartych oknach, z zachowaniem odległości pomiędzy pracownikami;
- zaleca się ograniczenie korzystania przez pracowników z przestrzeni wspólnych;
- rekomenduje się nieangażowanie w bezpośredni kontakt z klientem osób powyżej 60 r.ż. oraz przewlekle chorych.

Powyższe „Wytyczne” zostały przekazane sądom wraz z pismem Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości *Anny Dalkowskiej*, znak DNA-II-510.20.2020 r. z 18.5.2020 r. Pismo w znacznej mierze odwołuje się do wytycznych i uszczegóławia sposób wdrożenia. Z kwestii nieujętych w „Wytycznych” należy wymienić:

- wprowadzenie czasu pracy pracowników w wydziałach orzeczniczych po 10 godz. dziennie przez 4 dni w okresie rozliczeniowym;
- praca w sobotę (bez wokand);
- adaptacja sal rozpraw, które ze względu na powierzchnię nie będą mogły być używane do orzekania, na pomieszczenia przeznaczone do tymczasowej pracy pracowników sekretariatów;
- konieczność opracowania harmonogramów pracy zdalnej i zmianowej;
- rekomendacja pracy zdalnej dla asystentów sędziów oraz pracowników poza pionem orzeczniczym (za wyjątkiem informatyków), z zachowaniem utrzymania standardów ochrony danych osobowych i zasad ich bezpieczeństwa;

- zakaz bezpośrednich kontaktów pomiędzy pracownikami wszystkich komórek organizacyjnych w sądzie – chyba, że kontakty te są w danej sytuacji niezbędne;
- możliwie częsta kwarantanna dokumentów kierowanych do sądów, jeżeli nie sprzeciwia się temu dobro danego postępowania sądowego;
- brak możliwości osobistego przyjęcia interesantów w sprawach dotyczących skarg administracyjnych.

Po ponad 5 miesiącach od wydania wytycznych Ministerstwo Sprawiedliwości skierowało kolejne pismo o charakterze wytycznych. Pismem o tym samym znaku (DNA-II.510.83.2020), ale z 5.11.2020 r. Ministerstwo przypomniało o aktualności „Wytycznych” z 18.5.2020 r., a ponadto:

- podkreślono, że zapewnienie właściwej organizacji pracy sądu w sposób zapewniający bezpieczeństwo epidemiologiczne oraz zapewnienie jednoczesnej efektywności i kontynuacji pracy w danej jednostce w okresie pandemii należy do kierownika jednostki organizacyjnej, tj. Prezesa i Dyrektora;
- zarekomendowano od 9.11.2020 r.:
 - zarządzanie wyznaczania i przeprowadzania rozpraw zdalnych;
 - podejmowanie decyzji o odwołaniu rozpraw tylko w przypadku, kiedy nie jest możliwe przeprowadzenie rozprawy w sposób zdalny;
 - wykorzystywanie przez sędziów i pracowników sądowych w pełnym zakresie urządzeń technicznych pozwalających na przeprowadzanie rozpraw w sposób zdalny;
 - kierowanie spraw na posiedzenie niejawne zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi;
 - przekazywanie do Ministerstwa raz w tygodniu, w piątek, informacji z każdej apelacji o występujących problemach

- związanych z sytuacją epidemiczną w kraju oraz odwołanych rozprawach, wraz z podaniem powodu ich odwołania;
- wprowadzenie w sądach systemu pracy dwuzmianowej (7:00–13:30 oraz 14:00–20:30);
 - niezwłoczne przywrócenie funkcjonowania Punktów Informacyjnych Krajowego Rejestru Karnego;
 - wykorzystywanie urzędzeń, za pomocą których możliwe jest zdigitalizowanie akt potrzebnych do wykonywania obowiązków służbowych⁴⁵;
 - popularyzację systemów wideokonferencyjnych do przeprowadzania rozpraw zdalnych w oparciu o przygotowane i utrzymywane przez SA Wrocław rozwiązania wewnętrzresortowe;
 - stosowanie oprogramowania JITSi;
 - wykorzystanie pozasądowych metod rozwiązywania konfliktów poprzez zwiększenie liczby spraw kierowanych do mediacji;
 - w przypadku wystąpienia jakichkolwiek problemów, które nie są możliwe do rozwiązania przez Prezesa sądu apelacyjnego, sądy proszone są o niezwłoczny kontakt z Ministerstwem Sprawiedliwości.

Kolejnym dokumentem w sprawie regulacji na czas pandemii było pismo Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości *Katarzyny Frydrych*, znak DKO-IV.5006.37.2021 z 18.6.2021 r. Minister *K. Frydrych* wskazała, że „W związku ze spadkiem liczby zachorowań na Covid-19, wzrostem liczby wykonanych szczepień i luzowaniem obostrzeń wprowadzonych na czas epidemii, zasadna wydaje się

⁴⁵ Przy czym nie wynika z wytycznych, że sądy mogą wnioskować o zwiększenie planów finansowych na zakup skanerów, jak również czy skanery zostaną zakupione centralnie.

modyfikacja przez prezesów i dyrektorów sądów zarządzeń mających zapewnić interesantom dostęp do sądów w szerszym zakresie”.

W związku z powyższym zalecono:

- poddanie pod rozwagę weryfikacji zasad dotyczących funkcjonowania Biur Obsługi Interesantów i przyjęć interesantów poprzez umożliwienie każdemu zainteresowanemu dostępu do komórek organizacyjnych zajmujących się bezpośrednią obsługą interesantów;
- dokonanie przeglądu wydanych uprzednio zarządzeń w zakresie jawności postępowania poprzez umożliwienie udziału w rozprawie/ posiedzeniu publiczności/ przedstawicieli mediów;
- pozostawienie jako aktualnych dotychczasowych zaleceń dotyczących jak najszerszego wykorzystywania systemów wideokonferencyjnych oraz środków komunikacji elektronicznej;
- weryfikację zasad organizacji pracy i rozkładów czasu pracy;
- skierowanie urzędników sądowych i pozostałych pracowników, w tym kadry orzeczniczej, na zaległe urlopy wypoczynkowe;
- podjęcie działań, by czynności służbowe kuratorów sądowych mogły być realizowane za pośrednictwem środków porozumiewania się na odległość w przypadku powzięcia informacji, że osoba objęta postępowaniem jest poddana obowiązkowej kwarantannie lub izolacji w warunkach domowych;
- sukcesywne wznawianie badań diagnostycznych dokonywanych przez sądowych specjalistów.

Ponadto poinformowano o braku podstawy prawnej do zobowiązania pracowników do przekazywania informacji o poddaniu się szczepieniu przeciwko Covid-19.

Ostatnie przywołane pismo nie uwzględnia zróżnicowanej dynamiki zmian zachorowań według wariantów, a jedynie ogólne

trendy liczby zachorowań i szczepień. Mimo przestróg ekspertów o grożącej na jesieni 2021 r. czwartej fali zachorowań, powyższe pismo tworzy narrację uspokajającą i wskazującą kierunek zmian powrotu do normalności.

Niewątpliwymi zaletami wszystkich pism kierowanych przez Ministerstwo były próby całościowego uwzględnienia procesów funkcjonujących w sądzie i reagowanie na bieżące potrzeby oraz zmieniające się dynamicznie otoczenie przestrzeni sprawiedliwości w dobie pandemii. Niemniej jednak nasze badanie wykazało, że wytyczne, rekomendacje i zalecenia miały charakter życzeniowy w stosunku do rzeczywistości funkcjonowania polskich sądów. Przykładowo z części zaleceń można odnieść wrażenie że prezesi i dyrektorzy sądów mogą dość swobodnie dysponować przestrzenią budynku sądu, zapewniając odpowiednie odległości, podczas gdy w rzeczywistości istnieją sądy – w szczególności rejonowe – gdzie nawet bez ograniczeń pandemicznych są problemy lokalowe. Dodatkowo większość rozwiązań wymaga istotnych nakładów finansowych (dodatkowa praca, czyszczenie powierzchni kontaktowych, środki dezynfekcyjne, zaśłony pleksi). W przywołanych powyżej wytycznych nie jest w ogóle poruszona kwestia zmiany planów finansowych. W tym kontekście zaskakująca jest konstatacja z pisma z listopada 2020 r., w którym przypomina się, że za bezpieczeństwo epidemiologiczne oraz efektywność zadań odpowiadają prezesi i dyrektorzy sądów. Przekładając powyższe na język praktyki – Ministerstwo wydawało wytyczne, a rolą sądów jest je wdrożyć za pomocą dostępnych, ale ograniczonych zasobów finansowych i organizacyjnych. W podobnym duchu można zinterpretować ostatnie pismo z czerwca 2021 r. Wzywa ono prezesów sądów apelacyjnych do możliwie najszerszego otwarcia się sądów mimo równoległych zmian w prawie (ograniczających), które wskazują na zagrożenia epidemiologiczne i wynikają z symulacji wskazujących na wysokie ryzyko czwartej fali epidemii. Pismo to świadczy

o akceptacji podwyższonej ekspozycji na ryzyko infekcji pracowników sądownictwa oraz uczestników spraw, pozostając w jawnej sprzeczności ze zmianami proceduralnymi ograniczającymi prawa obywateli⁴⁶. W piśmie tym sądy apelacyjne są wezwane przez Ministerstwo do złożenia informacji o zastosowaniu się do nowych zaleceń i rekomendacji w formie „krótkiej, syntetycznej informacji w przedmiocie podjętych i wdrożonych działań”. Obserwujemy więc niespójności pomiędzy działaniami Ministerstwa Sprawiedliwości, a inicjatywami (w tym legislacyjnymi) podejmowanymi przez Ministerstwo Zdrowia. W tej niespójnej sytuacji, dodatkowo utrudnienia komunikacyjne są spowodowane brakiem ustrukturalizowanej wiedzy potrzebnej do zarządzania interwencją państw w dobie kryzysu wynikającego ze stanu pandemii Ministerstwo nie jest w stanie opracować ujednoczonego wzoru sprawozdawczości z realizowanych wytycznych i rekomendacji.

Ponadto wspomniane pismo z 18.6.2021 r. pokryło się z datą opublikowania w Dzienniku Ustaw ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw) z 28.5.2021 r. (Dz.U. z 2021 r. poz. 1090)⁴⁷ wprowadzającą zmiany w ustawie z 2.3.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1842 ze zm.). Ustawa to wprowadziła priorytet dla rozpraw zdalnych oraz wyłączyła kolegialne składy sądu, w tym wyeliminowała udział czynnika społecznego – ławników w wymiarze sprawiedliwości – ze względu na zagrożenie

⁴⁶ Rekomendacje SSP „Iustitia”: <https://iustitia.pl/dzialalnosc/opinie-i-raporty/4195-rekomendacje-stowarzyszenia-sedziow-polskich-iustitia-w-sprawie-stosowania-przepisow-ustawy-z-dnia-28-maja-2021-r-o-zmianie-ustawy-kodeks-postepowania-cywilnego-oraz-niektorych-innych-ustaw-dz-u-z-2021-r-poz-zmkpc2021>.

⁴⁷ Weszła w życie z dniem 3.7.2021 r.

epidemiczne⁴⁸. Oznacza to, że tego samego dnia pismo o charakterze wytycznych wskazywało rozwiązania wynikające z pozornie poprawiającej się sytuacji epidemiologicznej, podczas gdy ustawa wprowadza dodatkowe ograniczenia z powodu aktualnego zagrożenia epidemiologicznego.

⁴⁸ Art. 15zszs¹: 1. W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach rozpoznawanych według przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, zwanej dalej „Kodeksem postępowania cywilnego”:

- 1) rozprawę lub posiedzenie jawne przeprowadza się przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie ich na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku (posiedzenie zdalne), z tym że osoby w nim uczestniczące, w tym członkowie składu orzekającego, nie muszą przebywać w budynku sądu;
- 2) od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego można odstąpić tylko w przypadku, gdy rozpoznanie sprawy na rozprawie lub posiedzeniu jawnym jest konieczne, a ich przeprowadzenie w budynku sądu nie wywoła nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w nich uczestniczących;
- 3) przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, gdy nie można przeprowadzić posiedzenia zdalnego, a przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego nie jest konieczne;
- 4) w pierwszej i drugiej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego; prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawilość lub precedensowy charakter sprawy.

Bibliografia

Źródła prawa

- 1) ustawa z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469)
- 2) ustawa z 2.3.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 374)
- 3) ustawa z 19.6.2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19 (Dz.U. z 2020 r. poz. 1086)
- 4) rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20.6.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. jedn.: Dz.U. z 2016 r. poz. 283)

Wytyczne, zalecenia i rekomendacje

- 1) Wytyczne Ministra Sprawiedliwości i Głównego Inspektora Sanitarnego dla funkcjonowania sądów w trakcie epidemii SARS-CoV-2 w Polsce z 18.5.2020 r.
- 2) pismo Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości *Anny Dalkowskiej*, znak DNA-II-510.20.2020 r. z 18.5.2020 r.

- 3) pismo Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości *Anny Dalkowskiej*, znak DNA-II-510.20.2020 r. z 5.11.2020 r.
- 4) pismo Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości *Katarzyny Frydrych*, znak DKO-IV.5006.37.2021 z 18.6.2021 r.

Pozostałe

- 1) Deklaracja CEPEJ (European Commission for the Efficiency of Justice): Lessons learnt and challenges faced by the judiciary during and after the COVID-19 pandemic, Strasburg, 10.6.2020 r.
- 2) Lista wniosków zakwalifikowanych do oceny strategicznej I stopnia Oś Priorytetowa 1. Komerccjalizacja wiedzy, Działanie 1.1. Ekspansja przez innowacje, Poddziałanie 1.1.1. Ekspansja przez innowacje – wsparcie dotacyjne, konkurs nr RPPM.01.01.01-IP.02-22-0
- 3) Ł. *Małcki-Tepicht*, Rewolucja cyfrowa w sądownictwie – przegląd obszarów i narzędzi wzmacniania efektywności wymiaru sprawiedliwości, Kwartalnik IUSTITIA Nr 2/2020, Warszawa 2021
- 4) Ł. *Małcki-Tepicht*, Trzy filary e-państwa, Ośrodek Analiz Politycznych, Warszawa 2016, <https://oapuw.pl/trzy-filary-e-panstwa/>
- 5) Memorandum w sprawie prawa obywatela do sądu, Rzecznik Praw Obywatelskich, Naczelna Rada Adwokacka, Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia”, Ogólnopolskie Stowarzyszenie Sędziów Sądów Administracyjnych, Stowarzyszenie Sędziów „Themis”, Stowarzyszenie Prokuratorów „Lex Super Omnia”
- 6) Pismo Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu do współautora raportu znak PO-061-170/21 z 24.4.2021 r., wraz z załącznikami (fragmentem wniosku o dofinansowanie projektu oraz umowę na stworzenie ARM)

- 7) Raport: Obietnice a rzeczywistość – statystyki sądów rejonowych po pięciu latach „reform”, Stowarzyszenie Sędziów Polskich „Iustitia”, Warszawa 2021
- 8) Wystąpienie pokontrolne Najwyższej Izby Kontroli – Delegatury we Wrocławiu nr P/19/038, Realizacja projektów informatycznych mających na celu usprawnienie wymiaru sprawiedliwości, znak LWR.410.023.01.2019 z 10.3.2020 r.

Strony internetowe

- 1) <https://gov.pl/web/cyfryzacja/9-milionow-polakow-z-profi-lem-zaufanym>
- 2) <https://rp.pl/Sedziowie-i-sady/307289919-Sluzbowe-e-maile-sedziow-pod-nadzorem-Ministerstwa-Sprawiedliwosci-Re-sort-zaprzecza.html>
- 3) <https://rp.pl/Sedziowie-i-sady/310079899-Sedziowie-boja-sie-ze-ich-e-maile-beda-sprawdzane-w-Ministerstwie-Spra-wiedliwosci.html>
- 4) <https://gov.pl/web/sprawiedliwosc/sedziowie-delegowani>
- 5) <https://dane.gov.pl>

Autorzy

Anna Begier

Sędzia Sądu Rejonowego we Wrześni. Od 2011 r. członkini SSP IUSTITIA Oddział Wielkopolski oraz członkini Zespołu ds. Prawa Cywilnego. Uczestniczy również w pracach Zespołu Medialnego oraz Zespołu Międzynarodowego IUSTITII. Autorka publikacji w Kwartalniku IUSTITIA. Promotorka mediacji.

Anna Wypych-Knieć

Sędzia Sądu Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa, W IUSTITII jest Przewodniczącą Zespołu ds. Prawa Cywilnego oraz od marca 2021 r. Członkini Zarządu Oddziału Warszawskiego. Autorka publikacji w Kwartalniku IUSTITIA. Przed objęciem stanowiska sędziego pracowała jako radca prawny i adwokat. Inicjatorka badania sądownictwa w czasie pandemii COVID-19.

Łukasz Małecki-Tepicht

Ekspert *pro bono* Zespołu ds. Prawa Cywilnego SSP IUSTITIA. Były pracownik komórki audytu wewnętrznego Ministerstwa Sprawiedliwości, następnie w audycie sektora prywatnego. Jest politologiem oraz certyfikowanym trenerem i audytorem wewnętrznym. Autor artykułów naukowych i publicystycznych nt. zarządzania w sektorze publicznym. Doktorant Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie.

„Pandemia wyraźnie i dobitnie uwydatniła od lat istniejące w polskim, szeroko rozumianym, wymiarze sprawiedliwości (nie tylko w sądownictwie) problemy, w szczególności, nie bójmy się użyć tego słowa, zacofanie technologiczne zarówno w wymiarze sprzętowym jak i oprogramowania, na co ewidentnie wskazują ankietowani sędziowie.

W Polsce jesteśmy na poziomie pierwotnym, niestety nieprzemysłanego i niekompatybilnego z innymi systemami, wdrażania komunikacji elektronicznej z podmiotami z zewnątrz (rozprawy on-line, doręczenia, itd.).

Na pełne poparcie zasługują wskazane rekomendacje, w szczególności w zakresie jednolitego systemu informatycznego wspierającego orzeczników, ale także pozostałych uczestników postępowania oraz pracowników sądów.

Warto, na wzór realizowanych projektów przez państwa o wyższych kompetencjach cyfrowych, zastanowić się nad szerszym wykorzystaniem *blockchain*. Podobne rozwiązania w aspekcie kwalifikowanego rejestru proponuje projekt rozporządzenia UE eIDAS2. Zmieniając polskie sądownictwo, warto nie tylko nadganiać inne państwa, ale im wreszcie dorównać.

Najnowsze koncepcje europejskie odchodzą od doręczeń na rzecz współdzielenia dokumentów (a właściwie danych) wpisywanych w odpowiednich systemach informatycznych. W tym kierunku powinien pójść polski wymiar sprawiedliwości.

Podsumowując, Raport Sądownictwo w czasie pandemii COVID-19 stanowi rzetelną analizę stanu polskiego sądownictwa w czasach pandemii. Jest obiektywnym obrazem dnia dzisiejszego. Proponowane rekomendacje powinny stać się podstawą do prac nad m.in. informatyzacją wymiaru sądownictwa. Trafnie postawiona diagnoza. Czas na lekarstwo, i systemowe dalekosiężne działania usprawniające funkcjonowanie sądownictwa”.

fragment recenzji dr. hab. *Dariusza Szostka*
prof. Uniwersytetu Śląskiego

ISBN 978-83-962719-1-4

9 788396 271914